14

jean paul sartre

DENEMELER

SAY

jean paul sartre

DENEMELER

say
kitap pazarlama

DENEMELER

(ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ)

JEAN - PAUL SARTRE

Genel Dizi 14

DENEMELER (Çağımızın Gerçekleri)
Jean Paul Sartre / Türkçesi: Sabahattin EYUBOĞLU
Vedat GÜNYOL / Yayımlayan: Say Kitap Pazarlama /
Kapak: Derman ÖVER / Baskı Onur Basımevi

Genel Dağıtım: SAY DAĞITIM — Nuruosmaniye Cad.
Türbedar Sok. 4/1 — Cağaloğlu/İST. — Tel. 28 17 54

JEAN - PAUL SARTRE

DENEMELER

(ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ)

Çevirenler

SABAHATTİN EYUBOĞLU
VEDAT GÜNYOL

say
kitap pazarlama
Nuruosmaniye Cad. Türbedar Sok. No. 4 Kat 1
Cağaloğlu - İSTANBUL

ÖNSÖZ

Çağdaş dünya yazarları adına birinin konuşması gerekse kimi seçersiniz? Bu soru karşısında dünya aydınlarının aklına gelecek ilk adlardan birinin Jean-Paul Sartre olacağını sanıyoruz. Çünkü, Sartre yalnız çağımızın en değerli yazar ve düşünürlerinden biri olmakla kalmıyor. Bundan başka ve belki bundan da önemli olarak, Sartre, çağdaşlık düşüncesini, çağını yaşamak kaygısını bir öğreti haline getirmiş ilk yazar sayılabilir. O kadar ki, Sartre'ın existentialisme'ini bir çeşit çağdaşçılık diye tanıtmakta bir sakınca görmüyoruz.

Çağının insanı olmak eskiden bir yazar, bir sanatçı, bir düşünür için hiç de özenmeye, övülmeye değer bir şey değildi. Eli kalem tutanların kimi ustalara bağlanır, kimi de mutlu yarınlarda anlaşılmanın avuntusuyla çağdaşlarını küçümserdi. Bu davranışların arkasında dinsel düşüncenin, bütün değerleri Tanrıya benzetip değişmez, ölmez görmenin payı büyük olsa gerekti. Tanrı çoktan, çok uzaklara çekilmiş de olsa, bin-

lerce yıllık düşünme alışkanlıkları kolay kolay sarsılmıyordu.

Çağımız, her şeyin bağıntılı olduğu gerçeğini gün ışığına çıkardıktan, hatta gün ışığının ta kendisini bağıntılar içine koyduktan sonra, edebiyatın da kendisini bağıntılı, dolayısıyla da ister istemez bağımlı, en azından otuz kırk yıllık bir sürenin büyük küçük bütün yaşama sorunlarına bağlı olduğunu bir yazarın çıkıp dünyaya bağırması gerekiyordu: Bu yazar Jean-Paul Sartre oldu. Biz kendisini Paris'te bu gerçeği, suratına atılan domateslere, elma kabuklarına karşın savunduğunu, sonunda, az da olsa, onu anlayan ve çıkarlı tepkilere karşı savunan düşünce ortakları bulduğunu gördük. Sartre'ı çağımızın şu ya da bu akımı birkaç yıl için tutar ya da tutmaz. Övülme, sövülme, tutulma, yadırganma Sartre'ı ne böbürlendirir, ne de küstürür. Çağdaşçılık, inancı gereği, bunları toptan dünyamızın, bağıntılı, bağımlı ve bağlı gerçeklerinin kaçınılmaz belirtileri, düşüncenin alın terleri, yaşantıları, atsak da satsak da bizim olan aklar karalar olarak görür. Her konuda taraf tutmayı herkese salık veren Sartre, yine de dünyamızın en tarafsız hakemlerinden biridir; çünkü o, taraf tutmayı herkesin kendi koşullarıyla bağıntılı görmekte ve herkesi her an kendi içinde bir seçmeye, kendini bulunduğu yerde aşmağa çağırmaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse şunu söyleyebiliriz ki, Fransa'da bugün, bir Arap saçına dönmüş olan Cezayir konusunda, ne Cezayir'den, ne Fransa'dan, ne De Gaulle'den, ne düşmanlarından, ne Amerika'dan, ne Rusya'dan, ne Hıristiyandan, ne Müslümandan yana kaymadan söz edebilecek insanların başında Sartre ge-

lir. Söyleyeceği söz partilerden hiçbirinin işine gelmeyebilir, ya da bir tek partinin bir an işine gelebilir, bu yüzden de öteki partiler Sartre'ı yerin dibine batırabilir, giderek Sartre'ın elinden alın teriyle hak ettiği, herkesten, hele çıkarcılardan bin kez daha çok yakıştığı Fransız yurttaşlığını alabilirler. Sartre zindanda olsun, sürgünde olsun, hangi partinin işine yarasın yaramasın, yine de düşüncesini bulunduğu günün koşullarına göre söylemek zorundadır. Kabadayı ya da eski anlamda ahlaklı, namuslu bir adam olduğu için değil, sadece yazarlığı çağdaşça anladığı, her yazarın çağdaşça bir sorumluluk yüklenmesi gerektiğini ömrü boyunca söylediği, bunun tersine gidince yaşamasının hiçbir anlamı, hiçbir dayanağı, hiçbir avuntusu kalmayacağı için. Sartre, yiğit olduğu için özgür düşünmüyor, özgür düşündüğü için yiğit olmak zorunda kalıyor.

Bizim memleketimiz gibi her düşüncenin bir din, her başa gelenin bir peygamber kılığına büründüğü, ister istemez putlaştığı yerlerde Sartre, sağ aydınların da, sol aydınların da hoşuna gitmeyebilir. Daha doğrusu, bir söylediği sağların, bir söylediği solların hoşuna gidebilir. Ama, Sartre'ın değeri şu ya da bu politikayı desteklemesinde değil, bütün politikaların, dinlerin, doğmaların üstünde bir düşünce tutarlılığına, bir kafa özgürlüğüne, bir insan sorumluluğuna, bir bilim çağdaşlığına varmasındadır. Onun kendi yurdu ve dünyası için düşündüklerini Türkçeye çevirirken dilediğimiz, bizdeki çeşitli bağnazlıkları bu, çağımıza göre özgür, yarına göre ister istemez tutsak düşünceyle yumuşatması, özgürlüğe susamış topraklarımızda bu yazarın yankılar bulmasıdır. Bizde eksik olan ne inanma

ne inanmama, ne göklere çıkarma ne yerin dibine batırma, ne tutma ne vurmadır. Asıl eksiğimiz Batı'nın bulduğu özgür, ama çağdaşça özgür düşüncedir. Batı devletlerinin Doğu devletlerini alt etmiş, ta Japonya'ya kadar kültür üstünlüklerini benimsetmiş, kendilerini aşma pahasına benimsetmiş olmalarının sırrı, özgür düşünceyi ister istemez yaşatmalarında, can düşmanları da olsa düşünce, bilim ve sanat adamlarına yaşama hakkı vermelerindedir.

Fransa, hele son Dünya Savaşından sonra varlığını silah gücüne değil, kültür gücüne, Sartre gibilerin özgür düşüncesine, gerekince kendi devletiyle savaşan düşüncesine borçludur. Bunu anladığı için de Fransa Paris'i, kendi başkentini en aykırı, en aşırı düşüncelerin yatağı yapmıştır. Kendi memleketlerinde köle gibi yaşayan, ya da kendi memleketlerinden düşüncelerinden ötürü kovulan nice insanlar Paris'e gelir ve Fransa'nın bozulmuş, yıkılmış bir memleket olduğunu söylerler, Paris'in polisleri arasında bile kendilerine hak veren Fransızlar bulurlar. Fransa kendini yerenleri barındırmakla Fransa olmuştur ve Sartre'ın böyle bir memlekette yetişmiş olması hiç de beklenmedik bir mutluluk değildir.

Sartre'ı okuyucularımıza sunarken, şimdilik, sözü, kendi yurttaşı olan tarafsız ve orta bir fransız yazarına bırakmayı yararlı bulduk.

JEAN-PAUL SARTRE

Jean-Paul Sartre (doğumu 1905), felsefe ve edebiyat alanında, **existentialiste** akımın başı ve bağımlı edebiyatın kuramcısıdır. 1938'den bu yana romanlarını (La Nausée: **Bulantı,** 1938), felsefe eserlerini **(L'İmaginaire,** 1940; **L'Etre et le Néant,** 1943) bir arada verdi, gazete ve dergilerde sayısız yazılar yazdı. Ama bu değişik yapıtlarda Sartre'ın bile görmediği bir ayrılık aramamalı. Çünkü, roman, felsefe, öğretim —uzun yıllar hocalık etti— daha sonraları tiyatro, gazetecilik ve politika onun için bağımlı bir aydının birbirinden ayrılmaz çeşitli çabalarıdır. Bundan ötürü, eserini ele almadan önce, durumunun belirmesini sağlayan bildirilerinin **(Les Temps Modernes'**in tanıtma yazısı 1945; 1948'de aynı dergide yayınlanan **Edebiyat Nedir?)** özünü incelememiz gerekiyor. Bu yazılar daha sonra yazılmış olmakla birlikte, ilk eserlerinin bir özeti gibidir.

Sartre'a göre, her yazar sadece yazmak ve yayınlamakla, ister istemez bağımlıdır, çünkü, kendi zamanının sorunlarından kaçamaz ve her halde yazdığı şeyin sorumluluğunu üstüne almalıdır, çömezleri düşüncelerinden, kendinin istemediği sonuçları çıkarsalar bile. Zaten yazarın görevi yüzyıllardır adamakıllı değişmiştir. Önceleri Tanrı'nın buyruğunda bir «papaz»dı; sonra klasik çağda dar bir okumuşlar topluluğunun üyesi oldu, bu toplulukla kendini eşit clarak karşı karşıya koydu ve onunla kibarca, zaman zaman da açıkça konuştu. Burjuva kültürü görmüş ve yaratılıştan savaşçı olan edebiyatçı, XVIII. yüzyılda altın çağını yaşadı, çünkü o zaman burjuvalığın hakları uğrunda rahat vicdanla savaşabilirdi. Ama o gün bugün denge bozuldu. Yazar, zenginlerin sırtından geçinen bir insan oldu ve bundan ötürü de utanmaya başladı. Kendine saygısını yeniden bulabilmek için sırtından geçindiği kimselerin kötü beğenilerine karşı saldırmaya başladı; hatta sanat için sanat kaçamağını buldu ve çağının dışındaki konulara kaydı, ama kendi kendini aldatamadı. Bugün, tek çıkar yolu bağımlılıktır, yani halkın davası uğrunda tehlikelere atılmak. Ama bu işi yaparken parti adamlarının durumuna düşmekten kaçınmalıdır. Bununla birlikte, Sartre, ozanın durumunu ayırıyor. Çünkü o, yazar gibi sözcükleri işaret değerleriyle değil, plastik değerleriyle kullanır. Baudelaire üstüne yazdığı ilginç bir incelemede **existentialiste**'lerin görüşleri yer alıyor (**Baudelaire,** 1947). Birçokları gibi Baudelaire de başarısızlığa mahkûm bir bahtsız

değildi; başarısızlığı bile bile istedi ve zorla yarattı, ama başarısızlığın öcünü almada da asıl gücünü buldu. Yazar, bu görüşünü başka ozanlara, özellikle çağının ozanlarına da uygular gibidir.

Ama, bağımlılık kavramının, Sartre'ın değişik edebi çalışmaları üzerindeki etkisini pek o kadar büyütmemeli. Bağımlılık, bütünü ile, eleştiri yazılarını, politik davranışını ve eserinin bazı eğilimlerini açıklıyorsa da, Sartre yazarın düşünce özgürlüğüne büyük bir yer ayırıyor **(L'Existentialisme Bir Hümanizmadır,** 1946) ve bağımlı olmayan ya da çok değişik biçimde bağımlı olan bazı düşünürlere (Alman düşünürlerine ve Amerikan romancılarına) borçlu olduğunu kabul ediyor. Onun için, kitaplarının her birini, geçen yüzyılın modasına uygun birer tezli roman ya da piyes saymadan önce, birer sanat eseri saymak doğru olur. Örneğin, ilk romanı olan **La Nausée,** çok zaman yanlış anlaşılmıştır. Romanın asıl kişisi, yazarın bir gelişme çağını versin vermesin, existentiel felsefenin tipik adamı değil, bir özel durumun adamıdır, dünyanın saçmalığını yüreği bulantı duyacak kadar açık seçik görebilen, ama bu gerçek karşısında yaşamını değiştiremeyecek kadar uyuşuk bir aydının durumu. Bu adam, Proust'un kahramanı gibi, edebiyat yoluyla kasvetli durumundan kurtulmuyor da değil. Zelki de Sartre'ın başyapıtı olan **Duvar'**daki (1939) hikayelerde öğretisini buluyoruz, ama okuyucunun çıkarsız beğenisini bozmamak için kendini hayli gizlemiş bir şekilde. Birinci hikâye, ölüm

hükmü giymiş İspanyol Cumhuriyetçileri dolayısıyla, bireyin özgürlüğü ile dıştan gelen baskı arasındaki ilişkileri ele alıyor; **La Chambre** (Oda), deliler dünyasının akıllılar dünyasına eş olduğunu gösteriyor; **L'Enfance d'un chef** (Bir Önderin Çocukluğu), alaylı başlığıyla, genç bir burjuvanın, kötü niyetin sahte inançlarına doğru gelişimini çiziyor.

Sartre, 1945'te dört cilt olması gereken uzun bir romana başlıyor: **Les chemins de liberté** (Özgürlük Yolları, 1945-1947-1950). Bu romanın ana konusu, olgunlaşmış bir grup insanın, özellikle Mathieu Delarue'nün, kelimenin metafizik, tarihsel, ahlaksal ve politik anlamında dünyanın bilincine varmasıdır. Yayınlanan her cilt başlı başına bir bütündür ve sanat kaygıları, ritmi, düzeni, edası ve üslubu ile bir öncekinden ayrılır. Romanların ilki, **L'Âge de raison** (Akıl Çağı), okurları meraklandırmıştı, çünkü roman herkesin kendine göre ayarlayacağı bir öziem ve alay karışımıyla existentialiste grubun 1939'dan önceki ateşli ve dar yaşayışını çiziyordu. İkinci cilt, Sursis'de (Tecil), Münich günlerini ele almıştır. Kitabın adı bile bile ikiz anlamlıdır: Savaş bakımından, ama aynı zamanda, ters anlamda, hayat bakımından tecil: İnsanlar birkaç gün içinde, ellerinde olmayan olayların akıntısına kapılmanın gevşek keyfini tadıyorlar, sonunda da daha eski kararsızlıklarıyla karşı karşıya kalıyorlar. Sartre, bu cansız ya da cansız olmaya bakan yığınların birleşimini yapmak için, bazı Amerikan romanlarının «eş-zamanlık» yolunda

yürüyor. **La mort dans l'âme,** (İçimizde Ölüm) 1940 çöküntüsü içinde değişik kişileri ele alıyor ve bir tutsak kampında bitiyor. Durumun zorlukları en aydınları bile alt etmiştir; Mathieu Delarue, yararsız eyleme sığınır gibi oluyor. Kiliselerin, partilerin umutsuzluğu neler pahasına gideren buyrukları hemen herkesin düşünce özgürlüğünü yıkmıştır. **La dernière chance** (Son Umut) ise büyük bir aydınlık getirmiyor. Hatta genel başlığın ne dereceye kadar alaylı olduğunu ve özgürlüğü yolun ucunda bulup bulmayacağımızı kestirmek güçtür. Sartre'ın son zamanlarda söylediklerinden şu çıkıyor ki, roman psikolojik bilgi aracı olarak eskimiştir, birtakım felsefe yollarıyla ya da psikanaliz gibi tekniklerle de aşılmıştır.

Sartre çok sonradan tiyatroya ve sinemaya geçti. Bu anlatım araçlarını henüz yadsımaz da görünmüyor, belki de bunları romandan çok felsefeyle, hatta felsefi kanıtlamayla bağdaşır buluyor da ondan. Bununla birlikte, bu yapıtlarında akıl hocalığına kaçmıyor: Tiyatro oyunları bir solukta biten, hoyrat ve gösterişsizdir. İlk oyunu, **Les Mouches** (Sinekler, 1943), birçoklarından sonra Elektra ile Orest efsanesini ele alıyorsa da, bunda ozanca ya da bilgince niyetler aramamalı. Sartre burada existentialiste tezi açıklıyor, aynı zamanda, niyetini de işgal gücünden gizliyor. İktidarı haksız olarak ele geçiren Egisthe gözdağı vererek hüküm sürüyor, ama uyruklarının ruhunda, Jupiter'in izni ile sömürdüğü bir eğilim buluyor: Vicdan azabı. Yurttaşlar, işlemedik-

leri cinayetlerden kendilerini suçlu görüyorlar ve bundan haz da duyuyorlar, çünkü, bu itiraflarla, bu ezilmeyle orta insanlar için bir yük olan özgürlükten kurtuluyorlar. Sonra sinek sürüleri, ölülerin üzerine üşüşür gibi üzerine üşüşüyor. Orest istediği kadar geri dönsün, tiranı öldürsün, ezilmişlere Jupiter'in kendilerine hiçbir şey yapamayacağını anlatsın, boşuna; onlarda geçici heveslerden başka bir şey uyandıramıyor. **Huit - Clos** (Kapalı Oturum, 1944) metafizik bir tez koyuyor ortaya. Sartre'ın ün salan o «Cehennem, öbürleridir» sözüne göre, insanların öldükten sonra uğrayacakları tek işkence, geçmişlerinden kaçamamaları, onu değiştirememeleri, saklayamamalarıdır. Hiçbir çağa mal edilemeyen bir otel odasında, birbirini tanımayan ve sonsuz zamanlar için hapsedilen üç yaratıktan, bir erkek iki kadından her bir canlıların alışık oldukları çarelere baş vuruyor: Eylem ve kötü niyet. Ama artık bunların konusu kalmamıştır; aşk da dostluk da anlamlarını yitirmiştir. **La putaine respectueuse**, 1946 (Saygılı Yosma), Birleşik Amerika'nın softa ikiyüzlülüğüne ve ırk düşmanlığına saldırıyor. **Les mains sales**, 1948 (Kirli Eller), komünist partisi ile ilgili olarak, bireyin değeri sorununu ortaya atıyor. Bu parti, politik nedenlerden ötürü, politikasından dönmek zorunda kalınca, şimdi kötülenen tutumu açıktan açığa temsil etmiş olan insanları ne yapmalı? Bu oyunda Sartre'ın niyetine çatıldı; yazarın kendisi de komünist eyleme saldırmadığını söyledi. Bununla birlikte, Sartre'ın niyetleri çok sert görünüyor. Hele aşağı yukarı aynı

tarihte yayınlanan **La dernière chance**'ın parçalarıyla karşılaştırılınca. 1951 başlarında Sartre tarihsel bir dramını oynattı: **Le Diable et le Bon Dieu** (Şeytan ve Tanrı): Bezginlikten ve oyun olsun diye, Hıristiyan ahlakını harfi harfine kullanmaya kalkan eli kanlı bir condottiere'nin başına gelenleri anlatıyor.

Sartre ayrıca, birkaç sinema senaryosu da yazdı: **Les Jeux sont faits** (Olanlar Oldu, 1947): Bu da, **Huit - Clos** gibi, insanların ölümünden sonraki yazgıları ile ilgilidir; **L'Engrenage** (Çarklar İçinde), devrim işini ele alıyor ve daha çok **Les mains sales**'ı anımsatıyor.

Jacques Nathan

YAZARIN SORUMLULUĞU

Dostoyevski der ki: «Her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur.» Bu söz, gün geçtikçe doğruluk kazanıyor. Ulus topluluğu insan topluluğuna biraz daha katıldıkça, her insan ulus topluluğunda biraz daha kaynaştıkça, her birimiz gittikçe daha geniş ölçüde sorumlu oluyoruz. Nazi rejimine karşı koymamış her Almanı bu rejimden sorumlu saydık. İster bizde, ister başka bir memlekette olsun, ırksal ya da ekonomik bir baskı oldu mu, bunu açığa vurmayanların her birini sorumlu tutuyoruz. Uluslar arasında gidip gelme ve haberleşmelerin bu kadar kola olduğu bir çağda, dünyanın herhangi bir yerinde bir haksızlık işlenmişse, hepimiz bu haksızlığın sorumluluğunu taşımaya başlarız.

Amerikalıların bu kadar sevdiği **One World** (Tek bir Dünya) birçok anlamlar taşır. Ama bunlardan bi-

ri dünyada olup bitenlerden herkesin sorumlu olduğu anlamıdır.

Öyle sanıyorum ki; bu söylediklerimde hepimiz aynı kanıdayız: Ama, dünyada olup bitenden bir kunduracı ya da bir hekimin sorumlu olması, elbette bir kunduracı ya da bir hekim olarak sorumlu olması demek değildir.

Kunduracının kunduracı olarak sorumluluğu sınırlıdır: O da, iyi kunduralar yapmak. Hekim, bir yandan işini yaparken, bir yandan bir mahallenin, sağlık kurallarına uymayan bir fabrikanın durumuna karşı var gücüyle savaşabilir. Ama, hekim olarak, elbette şu ya da bu baskıdan, söz gelimi, Yahudi düşmanlığından sorumlu değildir.

Doğrudur ama, bir uzman, uzman olarak, herkes önünde gerçekten sorumlu değilse, yazar adı verilen birtakım uzmanların sorumluluğu ne olacak? İnsan olarak bütün sorumlulukları sanatlarını kapsar mı, yoksa, yazarın sorumluluğu yalnız işi ile mi, yani yazma sanatının belli sorunlarıyla mı sınırlıdır?

İşte, bu konu üzerinde konuşacağız. Karışmaları önlemek için, yalnız düzyazı üzerinde duracağız.

Çünkü, sözcükler iki türlü ele alınır: Birinde sözcükler beylik işaretler olarak kullanılır, sözcükten anlattığı şeye atlanır ve sözcükler birtakım anlamlar ve düşünceler kurmak için bir araya getirilir.

Ötekinde ise, sözcükler tıpkı birer nesneymiş gibi, ağaçmış, kuşmuş gibi düşünülür. Bu durumda sözcük, anlamından ayrılmaz, anlam ona bir can gibi işler; o zaman sözcükler, düşünceler kurmak için bir araya getirilmez, aralarında çok başka bağlantılar kurulur, doğal diyebileceğimiz bağlantılar.

Bir başka deyimle, iki tutum var: Düzyazı ve şiir. Sözcükleri bir şeyi adlandırmak için kullanan yazardan istenecek şeyi, onları bir başka türlü kullanan kimseden, (yani, bir araya geldikleri zaman tuval üzerindeki renkler gibi, yeni etkiler yaratan nesneler gibi kullanan) kimseden isteyemeyiz.

Onun için, bir ozanı insanlık sorumluluklarını bir ozan olarak yüklenmedi diye kınayamayız. «Ben ozanım sadece» demesini kınayabiliriz, yani, insan olarak sorumluluklarını bilmemesini. Ama, ozan olarak toplumsal bir savaşa ya da kuruluşa katıldı diye kınayamayız.

Biz düzyazı sanatı alanında kalacağız. Almanya'da Nazi baskısı varken, yazar olsun olmasın, bütün Nazi düşmanı Almanlara, hayır demek, kötülemek, karşı koymak ödevi düşüyordu. Ama, yazarlık işlerini görmeleri ellerinde olmadığı için başka türlü hayır diyor, kötülüyorlardı. Gizli dernekleri ve eylemleri olabilirdi. Örneğin, profesör iseler, bir Yahudi profesör üniversiteden kovulunca, üniversiteden ya da dekanlıktan ayrılabilirlerdi. Ama, bu yine de yazılı «hayır» demek olmazdı. Şöyle bir insan düşünü-

lebilir: Bir gizli derneğe bağlıdır; bu alanda varlığını haklı gösterecek bir şekilde yaşamını tehlikeye atarken, öte yandan, vakit bulunca, hiçbir politik anlam taşımayan eserler yazmıştır.

Bunun tersine olarak, işgal sırasında birçok yazarlar gizli dergilere katıldılar ve sadece bu çalışma ile yetinen yazarlarda, doğrudan doğruya savaşa katılanlar karşısında bir aşağılık duygusu vardı her zaman: Sanki, edebiyat planında karşı koymak yetmiyormuş, bu sadece bir «edebiyatmış» gibi.

İki edebiyat arasında bir salıntı var sanki: Bu anlayışlardan birine göre, edebiyat, insanlığın durumuna sıkı sıkıya bağlı bir şeydir, böyle olunca da, insanların bütün sorumluluklarını içine alır; ötekine göre, halk arasında söylendiği gibi, edebiyat yapmak, yani konuşmak için konuşmaktır. Böylece edebiyatın ne olduğu pek iyi bilinmediği için, yazarlar arasında bile geçer akça olan bir düşünceye göre, yazar sorumsuzdur. Bu düşünceye göre bir şeyi adlandırmak, ona dokunup geçmektir.

İşte masanın üsünde bir bardak. Bu bir bardaktır, diyorum. Adını söylüyorum size. İlk bakışta bize öyle gelir ki, benim bu adlandırmam bardağın hiç umurunda değildir. Ona verdiğim ad değiştirmez onu, neyse yine odur, benim sesimin soluğu onun durumunda hiçbir değişiklik yapmamıştır. Böylece, konuşmak, nesneleri, dünyayı değiştirmediğine, sözcükleri yan yana getirmek durumları bozmadığına

göre, yazar sorumsuzca konuşabilir. Madem, edebiyat sözle bardağı değiştiremiyor, yapacak bir işi kalıyor: o da, sözcüklerle bardağı kopya etmeye çalışmak, gerçekçi ressamın renkleri kopya ettiği gibi. Bu da ne olacak: bardağın bendeki türlü izlenimlerini anlatmak. Böylece, konuşmak, işin ve gerçeğin kıyısında, gerçeği değiştirmeden yansıtan bir anlamlar dünyası kurmak olmuyor mu? Edebiyat da, tıpkı bilinç gibi bir gölge-olay sayılmış oluyor

Bu görüş kötü bir aldanmaya dayanıyor. Bunun kötülüğünü ortaya koyabiliriz. Ama daha önce, sözle yazının, bir yazarın bilinçli ya da bilinçsiz, açık ya da kapalı amaç ve ereklerini bilmeliyiz. Biz de, ilkin onları inceleyeceğiz.

Düzyazı bir düşünce davranışıdır. Düzyazıda bakış, sözcüğün arasından geçip anlatılan nesneye doğru gider. Sözcük, bir düşünce taşıtıdır sadece. Görevimizi yaptı mı, onu unuturuz.

Her birimiz, Descartes'ın, örneğin, **cogito** üzerindeki kuramını açıklayabiliriz, bunu yaparken, kullanacağımız sözcük Descartes'ın düşüncesini tam olarak verdikleri halde, Descartes'ın kullanmadığı sözcük olabilir: Kullanacağımız sözcükler düşüncenin hizmetine girmiş sözcük olacaktır.

Denebilir ki, her düşünce değişik, ama eş değerli birçok biçimlerle anlatılabilir. Demek oluyor ki, «konuşma» bir düşünce ya da bir nesneyi gösterir, bir başka deyimle, yüzlerinden örtüyü kaldırır. Ko-

nuşma, insanın örtü kaldırma, açığa vurma işidir. Kendim için de, başkaları için de, sözcük, bir nesneyi karanlıktan çıkarır, onu bizim yaşamımıza mal eder. Bardak dediğim zaman, görünüşte bir şey değiştirmiş olmuyorum, doğru. Aslında, bardak dediğim zaman, onu kendim için de, başkası için de karanlıktan çıkarmış oluyorum. Onu belki görmemiştiniz, ya da toplu bir algı içinde bardak kaybolmuştu. Bundan ötürü, ben bardak der demez, bu sözümle, ne kadar küçükten de olsa, dünyanız değişmiş oluyor. O anda sizin için, biraz önce yok olan bir şey var oluyor. Adını söylememle birlikte, bardak, dünyanıza katılıyor ve şimdi onunla bir alışverişe girmiş oluyorsunuz.

Bir tek söz (bir telefon numarası, bir adres ya da bir insan adı) elde etmek için insanlara edilen işkenceleri düşünürseniz, bir şeyi adlandırmanın ne kadar önemli olduğunu, bunu bir şeyi değiştirmek olduğunu görürsünüz.

Önce, bir bilinç, bir kültür, bir insan bilgisi alanında bir nesneyi araçsızken araçlı bir duruma getirmektir bu. Hepimiz nice işler yaparız ki, bunlardan sorumlu olmak istemediğimiz için, bilmezlikten geliriz onları, üstünde durmadan yaparız, örtbas ederiz. Ömrümüz, adını vermek istemediğimiz için örtbas ettiğimiz işlerle doludur. Bir şeyin sözünü etmemek, onu düşünmeden, bilincimize mal etmeden, geri dönüp ne yaptığımızı görmeden yapmaktır. Onu yaparız ama, yaptığımızı görmezlikten geliriz.

Bu türlü işlerden birini adlandırmak, onu hemen, yapana mal edip, «işte senin yaptığın bu, ne halin varsa gör!» demektir. Adlanan şey masumluğunu kaybeder. Dil, bir bakıma masumlukları ortadan kaldırır. Dil araçsızlığı kaldırır ve insanı sorumlulukları ile karşı karşıya koyar.

«Zenciler eziliyor» demedikçe, zencilerin ezilmesi bir şey demek değildir. O ana kadar kimse bu durumun farkında değildir, belki zencilerin kendileri bile. Bir tek sözdür buna bir anlam kazandıran.

Komşumun davranışına bir ad koyduğum zaman, ne yaptığını bilir artık, üstelik bunu benim bildiğimi de bilir. Bu yüzden de bana olan davranışı değişir. Başkalarının da bildiğini, ya da bileceğini bilir ve yaptığı iş özenlikten çıkıp nesnel bir anlam kazanır.

Düz söylediği ve her şeyin adını verdiği için, edebiyatın yaptığı, araçsız olmayan, düşünülmeyen, belki de bilinmeyen bir şeyi düşünce ve nesnellik ortamına getirmek demektir.

Konuşurken, bir şeyleri değiştirdiğini bilir insan. Hiçbir şeyi değiştirmeden konuşmak mümkün değildir. Bir şeyi söylemeden konuşursam, o başka. Bir şey söyledim mi, değiştiriyorum ve değiştirdiğimi biliyorum, demektir. **Parma Manastırı** romanındaki şu çok güzel, çok anlamlı tümceyi bilir misiniz? Sanseverina ile Fabrica arasında anlatılmaz, belli belirsiz bir duygu vardır. Bundan ötürü, Kont Mosca da bü-

yük kaygılar içindedir. İkisini alıp götüren arabaya bayarken, Kont: «Aralarında aşk sözü geçti mi, yandığım gündür» der. Ne demektir bu? Bir şey adlandırıldı mı, oldu bitti demektir. Yalnız adını konması yetiyor.

İşte bunun gibi, yazar **istesin istemesin,** insanlar arasındaki belli belirsiz ilişkilere, sevgi, düşmanlık; toplumsal ilişkilere, ezme ya da dayanışma gibi adlar veren adamdır. İstesin istemesin, diyorum. Çünkü, yazar, bir şeyin sözünü etmekten kaçınabilir. Ama, susmak da bir sözdür. İnsan bir kez konuşma dünyasına girdi mi, susma da sözcüklerle tanımlanır. Susma bir çeşit sözcük bağıntısıdır ve bir şeyi anlatır. Susmak da bir çeşit konuşmaktır. Dilsizin sustuğu söylenebilir mi?

Bir yazar, dünyanın şu ya da bu durumu üstüne söz etmedi mi, ona sorabiliriz: Niçin şundan söz ettin de, bundan etmedin? Madem bir şeyler değiştirmek için konuşuyorsun - çünkü başka türlü konuşulamaz - niçin şunu değil de bunu değiştirmek istiyorsun? Niçin posta pullarının baskısı değişsin istiyorsun da, Yahudi düşmanı bir memleketteki baskının değişmesini istemiyorsun? Her zaman şu soruya karşılık vermesi gerekir: Değiştirmek istediğin nedir? Niçin o değil de bu?

Onun için yazara sormalıyız: Niçin ve ne üstüne konuşmak istiyorsun?

Ama, bunlardan başka yazar, sözcükleri güzel

olacağını umduğu bir düzene sokarak konuşan adamdır. Bunu niçin yapar? Bana kalırsa, bir yazar; Hegel'deki bilinçlerin birbirini bulması anlamında, başkalarıyla buluşmak için yazar.

Bir şeyin estetik sunuluşu çok yanlış anlaşılmıştır bence. Estetikte her zaman bir uzaktan sunma, nesneyi seyirciden uzak tutma, vardır, burası doğru. Boileau: «Sanatın aynasında güzelleşmeyen hiçbir canavar yoktur» der. Bu, demektir ki, sanatçı bir sanat yapıtında bir yarayı, bir çirkinliği ya da bir haksızlığı gösterdiği zaman, seyirciyi, yardım ya da para istemede olduğu gibi, doğrudan doğruya çiğ duyularla etkilemeyi gözetmez. Bundan ötürü, bir nesnenin estetik sunuluşunun, sadece insanı bağlamayan bir sunuş, yalın bir sunuş olduğu sanılmıştır. Bu da, yazarın sorumsuzluğu anlamına doğru bir gidişe yol açmıştır.

Estetik beğeninin ne olduğunu anlamaya çalışırsak, bu sunuşun ne olduğunu da anlayabiliriz belki. Yazar, yazdığının acı, şaşkınlık ya da korku ile ciğerinden çıkan bir haykırış gibi değil, düzenli bir yaratışın verisi olarak bilinmesini ister. Düzenli yaratış ise, iki anlamda özgür bir yaratış demektir; önce şundan ötürü özgürdür ki, bir şey yaratıyoruz demek, tanımlama gereği, o şey yaratılışından bir an önce tam anlamı ile yoktu demektir. Yaratma olan yerde, bir an önceki görüşe kıyasla bir yenilik var demektir. Sonra da, düzenli olma anlamında, yani kendi yasalarını kendi yapan bir iş olarak görünür.

Burada özgürlüğün iki anlamı ortaya çıkıyor: Yasaların etkisi altında değil de, yasaların temsili yoluyla iş görme olanağı ve bağımsızlığı. Bu ikili niteliği dolayısıyla yazar, bir nesneyi bulur ya da yasalara göre yaratırken özgür bir yaratışın adamı olmakla, bağımsız bilinmek ister.

Öte yandan, okuyucu, kitap ya da sanat yapıtı üstünde bir olay yargısı değil, bir değer yargısı yürütür. Âdettir, bir kitap ya da bir tiyatro yapıtı üstünde konuşulurken iş sarpa sardı mı, ev hanımı konuklarına bunun bir beğeni sorunu olduğunu söyler. Bu kitabı sevmiyorum ya da seviyorum demek terbiyesizlik sayılmaz, çünkü karides ya da domates seviyorum ya da sevmiyorum demek gibi bir şeydir bu. Ama, bu kitap güzeldir ya da çirkindir dediniz mi, iş değişir.

Bu kitap güzeldir dediniz mi, bu, onu güzel bulmayanları suçlu sayıyorum, ya da içinde bulunduğum toplumun bu kitabı güzel bulmasını istiyorum, demektir. İşte, kırıcı olan bu istektir. Bir istek, ne türlü olursa olsun, karşımızdakinin özgürlüğünü önceden kabul etmektir her zaman. Bir insandan ancak elinde olan bir şey istenebilir. Bir insan özgür değilse, ondan bir güzellik yargısı isteyemem: Çünkü, o adam, bu yargıda beğenilerinin kölesi olacaktır. Ben kendim de bu kitap güzeldir sözüyle karşımdakinin onu güzel bulmasını isterken, demin dediğim gibi, kendimi düzenli bir yaratış karşısında, benim özgürlüğüme başvurulmuş durumda görürüm.

Benim özgürlüğüme neden başvuruluyor? Çünkü, benden bu güzeldir diye genel bir yargı isteniyor. Benden istenen kendi tekniğim, tutkularım, alışkanlıklarım alanında duygulanmam değil; birdenbire kendi dışıma çıkmam, genel bir alana girmemdir. Demek ki, özgür sayıldığım için başvuruluyor bana. İşte estetikte, bu bakımdan nesneden bir uzaklaşma, güzelle insan arasında bir ara vardır. Bu demek değildir ki, benden bir haksızlık karşısında öfkelenmem istenmiyor, her şey benim tarafsızlığıma sunuluyor, hayır. Benden istenen, yargımın bağlanması, ama özgürce bağlanmasıdır. Başvurulan benim çiğ duyularım değil, insan yanım, yani özgürlüğümdür.

Demek ki, estetik yargı, üç şeyi kabul etmek oluyor: biri karşımdaki özgürlük, yaratıcının özgürlüğü. Öteki karşımdaki nesne ile benim ilişki kurmam, kendi özgürlüğüm. Üçüncüsü de, aynı koşullarda, başkalarının da aynı özgürlüğe sahip olması gerekliliği. Bundan ötürü, estetik ortamda düşünülen bir kitap, bir özgürlüğün bir başka özgürlüğe seslenişi; estetik beğeni de, nesne karşısında özgürlüğün uyanması, bilince varmasıdır.

Edebiyat da, insan özgürlüğünün sürekli bir belirtisi olduğuna göre, bir kara edebiyat vardır demek yanlıştır. İyi ya da kötü edebiyat vardır, o kadar. Edebiyat iyi ise, hiç de kara değildir. Çünkü, gösterdiği şeyler ötesinde, okuyucularını özgür bulundukları ortama çağırır, kendilerine gösterileni de-

ğiştirebilecekleri ortama. Bu gösterilen şey, psikolojik ve öznel ayıplarsa kendilerinde; toplumsal haksızlıklarsa dışarıda, dünyadadır. Böylece, yazar kendi özgürlüğünü tanıyacak bir başkasının özgürlüğüne başvuran adamdır. Özgürlük, seyrine bakılan bir şey değil de, gerçekleşen bir şey olduğuna göre, bu başvurma, değiştirilmesi istenilen bir şey dolayısıyla olur.

Yazarla politikacıyı bir an için karşılaştıracak olursak, görürüz ki, politikacı özgürlüğü gerçekleştirmek amacını benimseyebilir, ama onu gerçekleştirmek için zor'dan başka yolu yoktur. Bu zor en aza indirilebilir ama, ortadan kaldırılamaz. Çünkü onu, en azından getirmek istediği özgürlüğü çiğnemek isteyenlere karşı kullanması gerekir. İşte, o hep konuşulan soruna geldik: Demokrasinin düşmanlarını demokrasi için tutmalı mı? Yazarsa, tersine, öyle bir ortamdadır ki, orada politikacı gibi, özgürlüğü, insan haklarının gerçekleştirilmesini istemekle birlikte, zor kullanmak zorunda değildir. Buna yanaşmaz da.

Sözcüklerin bir zorbalığı yok değildir: o da, yalan söylemek, gizlemek, örtbas etmektir. Ama, orada artık edebiyat ortamında değil, propaganda ya da reklamcılık ortamındayız. Bir yapıtın güzel olmasını istiyorsak, özgürlüğe zor kullanmadan seslenmek istiyoruz demektir.

Böylece, yazarın sorumluluğunu kabaca tanım-

layacak bir duruma geldik. Yazar edebiyat ortamındaysa, yani yazıyorsa, özgürlüğün hep tehlikede olduğu bir dünyada, özgürlüğü belirtme ve ona sesienme görevini üstüne almış demektir.

Bu ortama girmeyen bir yazar suçludur. Sade suçlu olmakla kalmaz, çok geçmeden yazar olmaktan da çıkar.

İşgal sırasında görebildiğimiz en meraklı olaylardan biri Drieu La Rochelle'in gittikçe artan şaşkınlığı oldu. Aldanmışların kuşkusuz en içtenlerinden ve belki de en acınacaklarından olan Drieu la Rochelle'in bir dergisi vardı. Bu dergide ağzı tıkalı insanlara, kendine karşılık veremeyen, kendine çatarken baskı altında olan insanlara, sürekli olarak, hakaret yağdırıyordu. İşte, bu adam, büsbütün kör olmadığı için, yavaş yavaş şaşırdı, bir yazıdan ötekine, önce öfkelere, sonra korkulara kapıldı, sonunda dergiyi bıraktı. Çünkü, kendisine karşılık veremeyen insanlarla konuşuyordu, çünkü yazdıklarını yargılama özgürlüğü olmayan insanlara çatıyordu. Sesi, işte bundan ötürü kesildi. İnsan çölde yazmaz, konuşmaz.

Böylece, yazarın istediği bu olduğuna göre, her zaman için insan özgürlüğünden sorumludur, diyebiliriz. Evet ama, burada çok daha somut ve çok daha güç sorunlarla karşılaşıyoruz. Bu durumda, yazarın, merhum M. Benda gibi, papazca köşesine çekilip, kalabalık her zaman haksızdır diye, kalaba-

lığa karışmadan, «ezeli» iyilik, «ezeli» doğruluk, «hak, hakikat», «edebiyat» kavramlarını yansıtması mı gerekecek? Nazilerden, İspanya'dan ezilmiş memleketlerdeki ayaklanmalardan, Yahudi sorunundan, işçi sınıfından, yaklaşan savaştan söz açarsa, edebiyata ihanet mi etmiş olur?

Yazar sadece «ezeli» değerlerin bekçisi midir? Bu sorulara, hayır demek gerekir. Yazar her şeyden önce, «ezeli» değerlerin bekçisi değildir, çünkü, özgürlük somut bir şeydir.

Bir kitap özgürlüğe sesleniştir, dediğim zaman, soyut bir özgürlüğe, insanın sadece bir çeşit fizik ötesi güç olan bir özgürlüğe sesleniş demek istemiyorum. Böylesi bir özgürlüğü bilmiyoruz. Ona felsefe kitaplarında rastlıyoruz. Ama, hiç kimsenin, salt «ezeli», renksiz bir özgürlüğü elde tutmak niyetiyle, düepdüz bu niyetle çalıştığı görülmemiştir.

Bir şey uğrunda savaştığımız zaman, o şeyi öyle bir isteyiş vardır ki, onu isterken bir bakıma, özgürlüğü de istemiş oluruz. Sadece bir bölük insanın düşünce düzeyini yükseltmek için, bu adamların ya da başkalarının belli haklarını istemek için savaşabilir insan. Ama, bunu yaparken, insan özgürlüğünü belirtmiş, devam ettirmiş, öne sürmüş oluruz.

Buna karşılık, genel olarak, özgürlük üstüne yazmakla kalırsak, biraz sonra göstereceğim gibi, sadece baskıya, zorbalığa yardım etmiş oluruz. Çünkü, özgürlük adına bütün toplum ezilebilir.

Özgürlük, günü gününe, bağlı olduğu somut işler içinde, somutça kazanılabilir. Bundan ötürü de, bir yazarın bağlanmasından, sorumluluğundan söz ettiğimiz zaman, soyut bir özgürlük adına bağlanma değildir bu. Yazarın yapıtında ortaya koyduğu özgürlük, somut bir şey isterken kendi kendini isteyen bir somut özgürlüktür. Bizden istediği, belli bir olay dolayısıyla somut bir öfke, belli bir kurumun değişmesine çalışmaktır.

Bu söylediğimin iyi anlaşılması için, bazı tarihsel düşüncelere girmemiz gerekir. Çünkü, aslında, size demin dediğimin dışında, yani edebiyatın özgürlüğü sürdürme olması dışında, yazarın **a priori** bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, çağdan çağa değişir. Ya da şöyle diyelim: Sorumluluk derecesinden sorumlu olan yalnız yazar değil, içinde bulunduğu toplumdur da. XVIII. yüzyılda ya da XV. yüzyıldaki bir yazar, XX. yüzyıldaki bir yazar gibi sorumlu değildir. Ortaçağ dediğimiz bir çağda yazar, «ezeli» iyiliği görebilir, daha doğrusu «ezeli» iyiliği gördüğü sanısında olabilirdi.

Niçin? Çünkü, toplum bölükleri arasındaki dayanışma zayıftı. Çünkü, az çok tek başına yaşayan bir küçük azınlık, içine kapalı kalem adamları topluluğu düşünülebilirdi. Çünkü, eserler, seçkinler dışında az okunurdu. Bu seçkinler için de hazır bir ideoloji, Hıristiyan ideolojisi vardı. Çünkü, üstelik, bu ideolojiyi sürdüren değişmez, sapasağlam bir güç, Kilise ya da Krallık vardı. Yönetici sınıflarda ideoloji

ne kadar güçlü olursa, her zaman bu sınıflarla bağı olan yazarın sorumluluğu o ölçüde azalır ve yazar, o ölçüde bu ideolojinin bekçisi olmakla kalır. Bu ideoloji kendini hep değişmez bellettiğine göre, yazar da, ister istemez, değişmez değerlerin seyircisi olur.

Demek oluyor ki, yazar, dediğim gibi, bazı çağlarda, baştaki sınıfların ideolojisini ve değerlerini, görünüşte olsun, ayakta tutmakla yetiniyordu. Ama, yazar olarak onları aşıyor, çünkü, bir özgürlüğe sunuyordu onları. Yapıtı insan özgürlüğüne sürekli bir seslenişti. Çünkü, salt bu ideoloji ve değerleri ortaya koymak, onları göz önüne sermek, tartışma konusu yapmak, sadece adlarını söylemekle, farkına varmadan, kendiliğinden; insanları onları aşmaya çağırmış oluyordu. Bir ideolojiden bir nesneymiş gibi söz etmek, onu biraz olsun aşmaktır.

XVIII. yüzyıl gibi bir çağ alalım, örneğin. Bu çağda, bir ideoloji temizlenmesini, bir sınıfın bir başka sınıfın yerine geçtiğini, yalnız eleştirme yoluyla bir ideolojinin kendi kendini yıktığını görüyoruz.

Bu durumda yazar tarihin gidişi yönündedir. İdeolojileri ortaya koyma, eleştirme ve bir özgürlüğe sunma çabası, toplumun içindeki bir sınıf değişmesi dolayısıyla kendiliğinden oluşan bir eleştirme çabasıyla birlikte yürür.

XVIII. yüzyılda, Rousseau, Voltaire gibi yazar-

ların ne türlü sorumluluklar yüklendiklerini bilirsiniz. Yalnız o çağ bir temizleme çağıydı.

XIX. yüzyıl ise, tersine, devrim kargaşalığının sonu, yeni bir ideolojinin, liberalizm ideolojisinin başlangıcı oldu. Bu ideoloji de, herkese tanınan siyasal haklara, çalışma temeline dayanan bir seçkinlere, ilerleme ve para biriktirme kaygılarına bağlanıyordu. Bu çağda, yazar, ortaçağda olduğu gibi, ideolojisi sağlam ve değişmez bir sınıfta uzlaşacak yerde, XVIII. yüzyılda olduğu gibi, yükselen ve eski ezilmişlerin ideolojisini temizleyen bir sınıfla uzlaşacak yerde, yarattığı sınıfla anlaşmazlık halindedir, bu ideolojiye karşıdır. İşçi sınıfı üzerinde etkisi yoktur, ya da onun hiç farkında değildir. Kendini çıkaran, kurulu ve sağlam bir ideolojisi olan sınıfı düşünceleriyle beslemediğinden, soyut değerlerin seyrine dalmak durumuna, yani kısır bir özgürlük çağrısına düşmüştür.

Değiştirme kaygısı olmadan özgürlük istemek, güzel bir yapıt karşısında bir an için kendi özgürlüğünün tadına varmak: İşte bu, sanat için sanat yapmak dediğimiz şeydir. Yararlıya, makinelerin ilerlemesine, sınıfa karşı yaratıcı özgürlüğü istemenin bu türlüsü hem burjuvaziye karşı, hem de burjuvazi çıkarıyla bağlı olmaktır bir çeşit.

Öfkeleri, kendi darlığı, kafasızlığı ve zevksizliğinden yana çeviren bir yazara para vermek burjuvazinin işine gelir; oysa, bu öfke, düpedüz baskıdan

doğarsa, kendisi için çok daha belalı olur. Böylece, sanat için sanatı yaratan durum kendi sınıfı ile de uzlaşamadığı için, kimseye yardım edemeyen bir yazarın çaresizliğidir. İşte, yazarın sorumsuzluğu görüşü de bundan doğar. Bu görüşe göre, yazar sadece yaratmakta özgürdür, kimseyi incitmeden yaratmakta değil. Önce de söylediğim gibi, masum edebiyat olmazsa, Saint-Just'ün dediği gibi nasıl masumca devlet yürütülmezse, masumca konuşulmaz da, yazılmaz da. Yazarlar, sanat için sanat tutumunu uzun zaman sürdürmekten suçludurlar.

Bugün, durum iyice değişmiştir. Çünkü, kimse, ne sorumsuzluğa, ne de sanat için sanata inanıyor artık. Örneğin, Alman işgali birçoklarına edebiyatın demokrasiye bağlı olduğunu gösterdi. Özgür insanlar karşısında özgürce yazamıyorsanız, hiçbir şey yazamazsınız. Sözünü ettiğim Drieu La Rochelle örneği gibi, işgale karşı koyan yazarlar örneği de şunu gösterir: Edebiyat demokrasiye öylesine bağlıdır ki, onu koruması gerektikten başka, demokrasiye silahla sarıldığı zaman edebiyatı silahla koruması gerekir.

Görüyorsunuz ki, yazarlık, davranışı belli bir insan toplumunu gerektiriyor. Bu davranış bütün toplumlarda mümkün değildir; bir baskı toplumunda edebiyat yoktur. Nazi Almanyası edebiyatının, ya da Faşist İtalya edebiyatının bu kadar kötü olması bir raslantı değildir.

Bir de şu var ki, çağımızda okuyucu alabildiğine

artmıştır. Ama, bu artış, göreceğiniz gibi, yüzeydedir. Demin size bir tek dünyadan söz ediyordum. Demek ki, bugün garip bir olay karşısındayız: Ünlerini henüz hak etmemiş, ya da belki hiçbir zaman hak etmeyecek olan yazarların —ki ben de, benim kuşağımdan birçokları da onlar arasındadır— daha şimdiden, örneğin XIX. yüzyılın birinci sınıf yazarlarından daha çok okuyucuları vardır. Baudelaire'i sağken bilen küçük çevreyi düşündükçe insan yabancı dillere çevrilmekten utanıyor bugün. Ama, bu olayın şundan başka anlamı yoktur: Bugün, gazeteler var, radyo var, sinema var. Var ama, bunlar okuyucu çevresini genişletmekle yazarı daha büyük bir sorumluluk durumuna sokuyor; yani yazar daha çok şey bilmek, daha çok şeylerin sözünü etmek zorunda kalıyor.

Bir yandan da yazar, bugün burjuva sınıfından çıkmakta devam ediyor, öyle olmasa da, okuyucusunu burjuva sınıfında buluyor. Burjuva sınıfı sözü, politik havasıyla sizi rahatsız ediyorsa, şöyle diyelim: Yazar, okuyucusunu baştaki toplum katlarında, serbest meslek adamları dediğimiz seçkinler arasında buluyor. Hekimler, avukatlar, noterler, memurlar, öğretmenler karşısında konuşuyor. Ama, bu toplum katları, bugün, ideolojilerinin yıkılışını görüyorlar. Şaşırtıcı bir devrim içindeyiz. XVIII. yüzyılda yazar, yükselen, kendi bozukluklarını, kör inançlarını eleştiren bir sınıfın sözcüsüydü. XIX. yüzyılda yazar, tanımadığı bir işçi sınıfının da, sağlam bir ideolojisi

olup, ondan sadece güzellik isteyen bir burjuva sınıfının da dışında buluyordu kendini.

Bugün, yazara başvuranlar, dünyanın bütün yazarlarına öğüt, yardım, ideoloji istemek için mektup yağdıranlar yine burjuvalar, iyi niyetli burjuvalar, aydınlar, serbest meslek adamlarıdır. Bunlar, burjuva ideolojisinin yıkılışı karşısındadırlar, liberalizmin vaktini doldurduğunu, **laissez - faire** yerine, her yerde plancılığın, bireycilik yerine, devlet elinin geçtiğini biliyorlar; malları mülkleri bakımından eski rahatsızlıkları kalmamış, çoğu da zaten varlıklarının büyük parçasını yitirmişlerdir.

Bu iyi niyetli insanlar yazarlara başvuruyorlar ama, yine de burjuvadır bunlar. Okuyucu onlardır ve yazarı, ister istemez, hâlâ başta olan, ama kendi kendini yıkan bir sınıf için yeniden bir ideoloji kurmak zorunda bırakıyorlar. Öte yandan, yazar, ulusal toplulukların en önemli parçası olan köylülere ve işçilere ulaşamıyor. Aralarındaki ayrılık belki her zamankinden daha da çok bugün. XIX. yüzyılda burjuva sınıfına neden ulaşamıyorsa, işçi ve köylü sınıfına da aynı nedenlerden ulaşamıyor; çünkü, köylülerin ve işçilerin en etkin, en uyanık olanlarının kurulu bir ideolojileri var. İşçi toplumu kapalı bir toplum olarak örgenleşti; bir savaş ideolojisi var: Gerekircilik, materyalizm.

Yazar, görevi gereği, özgürlüğü öne sürdüğü ve istediği sürece, baştaki sınıfı da, başka bir sınıfa da ideoloji sağlayamaz. Sağlasa da hâlâ ezilmiş durum-

da olan insanların kurtulmasını isteyen bir ideoloji sağlayabilir. Öte yandan da, kurtulmasını istediği insanlara sözünü dinletebilmesinin tek koşulu, bir partiye girmek, propagandacı olarak çalışmak. Sanatının propaganda olmasını kabul etmek, yani edebiyatın ölümünü istemek ve yazar olmaktan vazgeçmektir. Demek oluyor ki, yalnız burjuva sınıfına hitap etmeyi kabul edemez. Ötekilerden söz etmesi, **ötekiler** için konuşması, **ötekilere** seslenmesi gerekir. Ama bunu da yapamıyor .Yazar olarak onların kurtuluşunu istemesi gerektiğine göre, sorumludur. Ezen sınıflardan çıkmış, ya da onlara bağlı olduğu için, kendini suçlu hissediyor duyuyor, buna karşılık, ortadan kalkmakta olan, hâlâ başta bulunan ve ezen bir sınıf olduğunu anlayan sınıfın iyi niyetli insanlardan başka sözünü dinleyen de yoktur. Asıl konuşmak istediği insanlar kendini dinlemiyorlar.

Yazarın bugün nelerden söz etmesi gerektiğini araştırırsak, işler büsbütün sarpa sarar. Kendisi 89 Devrimini yapan sınıftan gelmedir; ona ister istemez bağlıdır. Çünkü, insan, canı istedi mi, burjuvalıktan çıkamaz ve karanlık özgürlük destanının, yani 89'un kaynağındaki ilkeleri yansıtır: **Habeas Corpus,** tekin esenliği, düşünce özgürlüğü, siyasal özgürlük. Bir yandan da anlamaya başlamıştır ki, bu ilkeler milyonlarca insan için düpedüz bir aldatmacadır. Louisiana zencisi için aldatmaca, Meleun fabrikası işçisi için aldatmaca, onlara bu ilkelerden söz etmek aldatmacadır. **Habeas Corpus**'un siyasal düşünce öz-

gürlüğü, ya da siyasal özgürlük ilkelerinin bir anlamı olabilmesi için ekonomik ve toplumsal planda daha toptan bir kurtuluş gerektiğini bilir. Onun için, bir yazar düşünce özgürlüğünü savunduğu zaman, ne kadar haklı da olsa, hiçbir zaman içi rahat değildir. Çünkü, savunduğu özgürlük, bir bakıma yalnız kendi özgürlüğüdür. İşi gücü kösele delmek olan bir kadın için düşünce özgürlüğü ne demektir? Demek ki, yazar, bazı demokratik ilkeler adına, birtakım haksızlıkları reddetmekle birlikte, daha derin bir kurtuluş gerektiğini de bilir. Bu daha derin kurtuluş istenilirse, dediğim gibi, komünist partisine girmeden kendilerini dinletemezler. Üstelk, işçi toplumu kurumlarının bir kısmı, işlerin yürümesi için Makyavelciliği, zorbalığı, uyarcılığı, genel olarak «iyiye varmak için kötüyü kullanabilirsin» öğretisini benimsemişlerdir.

Bu kurumlar işçileri buna götürdüler ama, bu şunun bunun kötülüğünden değil. Çünkü, savaş ve zor kullanma işleri, önünde sonunda, bu ilkelere başvurur. Çünkü, varılması gereken amaç, bütün insanoğlunun kurtuluşudur, bu kurtuluşa da şiirler düzerek, ya da günün birinde, birbirini kucaklayarak varılmayacaktır. Demek, bir kavga, bir savaş var. Savaş zorunluğu, ister istemez, Makyavelciliği öne sürer. Sadece ahlak ahlak diyerek iş görülemeyeceği ortadadır. Ne var ki, zavallı yazar derin çelişme ve uyuşmazlık içindedir. Sözünü ettiğimiz kurumlarla amaç bakımından beraberdir, tümüyle beraber; çünkü o da özgürlüğü istemektedir. Ama, onu yetiştiren,

ona kendi ilkelerini öğreten burjuvazi ile de anlaşma halindedir. İlkeler de özgürlük ilkeleridir, iyiye varmak için kayıtsız şartsız bütün kötü yollara karşıdırlar. Yazar, yazdığı sürece, ahlakı öne almak zorundadır. Ahlak değerlerinin her çeşit Makyavelcilikten üstün olduğunu söyler. Ne var ki, ezen, aldatan durumuna düşmek istemiyorsa, ahlak değerleri adına bütün ezilenlerin, işçilerin, Yahudilerin, zencilerin, sömürge halkının, yersiz işgallere uğrayan memleketlerin kurtuluşunu istemek zorundadır.

Bu kurtuluşları düpedüz isterse, sözleri söz olmakla kalmayacaksa, işgal altındaki bir memleketin kurtulacağına nasıl inanabilir? Ezilen zencilerin, ya da sömürge halkının kurtulacaklarına nasıl inanabilir? Bunu istediği anda işe atılmak, zora başvurmak ve sonunda, kötülediği Makyavelciliğe düşmek zorundadır. Tersine, bir yandan, ezilenleri kurtarmalı, der, bir yandan da Makyavelciliği kötülemekle yetinirse, o zaman, ya havada konuşmuş olur ki; bu taktirde düpedüz dokunaklı bir ülkücüdür; ya da yaptığı, balığı suda boğmaya benzer bir manevradır. İki durum da kötü olduğu için, yalpalar durur. Çoğu yazarların bugünkü durumu şudur: Kimi zaman Makyavelcilikten iğrenir, onu nerede olursa olsun kötüler, onu bir bakıma haklı gösteren amacı unutur, böylece de, istemeye istemeye, aldatmacalara düşerler. **Habeas Corpus** adına şu ya da bu işi kötüler ama, görmezler ki, bugün sorun hiç de **Habeas Corpus** sorunu değil, çok daha karışık, çok daha derin

bir sorundur. Kimi zaman da, amacın büyüsüne kapılır ve insanları kurtarmak için her şeyi yapmak gerektiğine inanırlar, o zaman da vicdan azabı çeker, aşağılık duygularına sürüklenir ve amaca götüren yolları yargılamaksızın benimser .O zaman, ahlak değerlerinin yıkılmasına yardım eder, Makyavelciliği daha da köklü olarak haklı çıkarırlar. O zaman, yazar yazar olmaktan, ozansa ozan olmaktan çıkar ve bir propgandacı durumuna düşerler. Ahlak değerlerini yıkmaya hepimiz yardım ettik. Biz yazarlar, hepimiz, Makyavelciliğin baş tacı olmasına yardım ettik. Çünkü, amaç dolayısıyla hepimiz kendimizi küçük görüyoruz; çünkü, biz XVIII. yüzyılın bireyci ahlakı ile toplumsal bir ahlak arasında bocalıyoruz. Çünkü, biz, amaçla amaca götüren yollar arasında bir seçme yapmak zorundayız.

Ya da ne oluyor, susuyor insan. Bugün, birçok memlekette, özellikle Fransa'da, bir susma kumpası var. Amaçlar, ya da amaçlara götüren yollar bakımından yazarlar hep bir vicdan rahatsızlığı içindeler, bu yüzden de hep bir şeyleri söylemeye yanaşmıyorlar. Öyle yazarlar var ki, Sovyet Rusya'dan, yani amaca götüren yollardan korktukları için bazı haksız işgalleri, ya da İngiltere'nin Filistin'de ya da Yunanistan'daki bazı davranışlarını kötülemiyorlar. Buna karşılık, kimi yazarlar da var ki, kapitalizme karşı oldukları ve her şeyden önce amacı düşündükleri için Sovyet Rusya'nın başvurduğu sürgünler ya da işgali altındaki memleketlerde seçimlere verdiği

biçim karşısında susuyorlar. Demek, susma var bu işte; anlaşılan, her şeyi birden açığa vuramıyorlar da ondan. Savaş konusunda susma var. Kimi yazarlara göre, Amerika savaş hazırlıyor. Ama, **Habeas Corpus** adına önleyici bir savaş pek hoşlarına gideceği için bu hazırlığı susmakla geçiştiriyorlar. Kimi yazarlar Rusya'nın savaş hazırladığı kanısındalar, ama, savaş ne de olsa devrimi hazırlayabilir diye, susuyor onlar da. Öyle oluyor ki, bu iki memleket, savaş hazırlıyorlar mı, hazırlamıyorlar mı bilmem ama, savaşı rahat rahat hazırlayabilirler, kimse de kalkıp, bunu yapmanın doğru olmadığını uluorta söyleyemez.

Böylece, yazar nasıl kullanacağını bilmediği bir sorumluluk içinde ve belki de bugüne kadar, insanları düşündüren sorunların en yalınları karşısında, bu durumda bulunuyor. Hemen söyleyelim ki, yazarı fazla ilginç göstermek niyetinde değilim, onun durumu bütün insanların durumundan farksızdır. Ne var ki, o, konuşma yolunu seçtiği için bütün bunları konuşmak zorundadır. Peki, ama ne diyecek?

Burada da, öyle sanıyorum ki, biçimci de olsa, hayli açık bir davranış var. Özgürlük adına yazarın haksızlığa, yani nereden gelirse gelsin, kötüye karşı koyması, zorbalıkla savaşması gerektiği su götürmez. Her türlü zorbalığı kötülemek zorundadır, ister dostları zorbalık etsin, ister düşmanları; isterse bu zorbalık, XVIII. yüzyıl ilkelerini, bir çeşit demokrasiyi korumak için olsun. Ama, bunu yaptı mı, işçi sınıfı-

nın zorbalıklarını, Sovyet Rusya'nın zorbalıklarını kötüleyecek. Çünkü, amacını unutup, yollar üzerinde duran bir davranışa varacaktır. Zorbalığı ne adına kötülüyoruz, onu bilmemiz gerek. Bilmemiz gerek ki, biz bir zorbalık dünyasında yaşıyoruz, zorbalık onu kullananların bulduğu bir şey değildir, her şeyde zorbalık var. Ama, bu durumda, önce yazarın kendi için bir zorbalık kuramı araması, birçok zorbalık çeşitleri olduğunu anlaması, zorbalığa karşı zorbalık olduğunu anlaması gerek.

Rusya'nın işgal ettiği bazı memleketlerde bir milyon insan sürülmüş olabilir. Peki. Diyorlar ki bana, buna karşı sesimizi var gücümüzle yükseltmeliyiz. Yine diyorlar ki bana, Alabama'da bir zencinin linç edilmesi pek acıklı bir şeydir, ama bir tek zenci linç edilsin; burada bir kişi, orada bir milyon. Şunu söyleyeyim önce: Bir davranışımız salt ahlakçı bir davranışsa, bir ile bir milyon arasında hiçbir ayrılık gözetemeyiz, ama, bu davranış biraz biçimci geliyor bana.

Başka türlü düşünelim: Bir duruma göre, bu sürgün olduysa, son derece kötü bir şeydir, ama, amaca varmak için bir yoldur. Bu, onu kötü olmaktan çıkarır demiyorum, ama onu bu ışık altında görmemiz gerek. Buna karşılık, zencinin linç edilmesi, kendi içinde süregelen bir durumun sonucudur, şu ya da bu amaca götüren bir yol değildir, düpedüz bir zorbalıktır. On milyon zencinin içinde bulunduğu bir durumun belirtisidir. Onlardan önceki on milyon

zenci de bu durumdaydılar, bundan sonra gelecek on milyon zencinin durumu da belki bu olacaktır. Yani, burada da baskı düzeni içinde bulunuyoruz. Her iki durumda, baskı hep aynı nedenlere dayanıyor.

Burada, bir görüşü başka bir görüşe karşı savunmak istemiyorum. Demek istiyorum ki, bir yazar zorbalığı **a priori** kötülememelidir. Onu, çerçevesi içinde, bir yol diye bakarak kötülemeli ve hele, şunu anlamalıdır ki, çalışılacak şey, zorbalığı toptan ve soyut olarak kötülemek değil, her durumda gerekli zorbalığın en azını kurmaktır. Çünkü, bugün zora başvurmadan hiçbir şey yapılamaz, çünkü, bugün her şey zorbacadır. Demek ki, sorun her zorbalığı kötülemek değil, yararsız zorbalığı kötülemektir. Başka bir deyimle burada sorun, yazarın kendi için çözeceği ve başkalarına anlatmaya çalışacağı sorun, amaçlarla yolların ilişkisi sorunudur. Ana sorunlardan biri budur ve biz yazarlar, sorumluluğumuz gereği, bunu çözmeye çalışmalıyız.

Diyecek olursanız ki, «Ben zorbalığı kayıtsız şartsız değil, bir amaca yönelmediği ve bu amaca varmak için gerekli zorbalığın en azı olmadığı zaman kötüleyeceğim», bu, sizi, yazar olarak, ister istemez, amaç sorununu ortaya koymaya sürükler.

Bir yazarın, bir kuramı, bir davranışı, bir işi düpedüz olmaz diye kötülemesi düşünülemez. Bu kötüleme bir şey adına olmak zorundadır. Onun için

bugün kurtuluş ve özgürlük sorununu yeniden düşünmemiz gerekir. Anlamalıyız ki, **Habeas Corpus** bugün bir aldatmacadır diyorsak, daha derin bir özgürlük adına diyoruz; işte o özgürlüğü anlamaya, ona varmaya, onu gerçekleştirmeye çalışmalıyız.

Gerçekleşmesi gereken yeni bir özgürlük var. Demek, böyle bir özgürlüğü düşüneceğiz. Makyavelciliği kötülememiz gerekiyorsa, bunu milyonlarca insanın yoksun olduğu bir özgürlük adına yapamayız; Makyavelciliğe sığmayan ve bizim tanımlamamız gereken bir amaç adına kötülemeliyiz. Ya da şöyle diyelim: Bence bugünün bir yazarı vicdan rahatlığı duyamaz, eğer olumlu ve somut özgürlüğe götürecek sosyalizmi tanımlamamışsa, kendisi de bu yolda değilse ve bu yolu somut olarak, kendisi için de belirtmemişse.

Yazarın sorumluluğu pek açıktır bugün:

— Özgürlüğün, kurtuluşun olumlu bir kuramını yapmak,

— Zorbalığı, ezilen sınıfların insanları açısından kötüleyecek bir duruma geçmek,

— Amaçlarla yollar arasındaki ilişkiyi belirlemek,

— Bir düzeni gerçekleştirmek ve ayakta tutmak için kullanılan zorbalığın her türlüsüne hemen kendi adına karşı koymak. Bu karşı koyma hiçbir şeyi durdurmaz ya, öyle de olsa.

— Her zaman, hiç ara vermeden, vılmadan, amaçla yollar sorunu üzerinde, ahlakla politikanın ilişkileri üzerinde düşünmek.

İşte, çağımızın ve biz yazarların sorunu. İşte, yazarın her zamanki değil, bugünkü sorumluluğu.

Yazar, genel olarak, iyi budur, kötü şudur diyecek olursa, sorumluluğunu unutmuş olur. Çünkü, ondan istenen bu değildir. Genel olarak, iyinin ne olduğunu herkes bilir. Ondan istenen, iyi niyetli insanları bu sorunlar üzerinde düşündürmektir. Etkin olup olmaması ayrı bir sorundur. Hem zaten benden istenilen de bundan söz etmek değil. Herhalde şurası su götürmez ki, dünya düzeninde yerlerini hiç alamayacak durumda olan ya da şimdilik alamayacak olan memleketlerden Avrupalı bir yazar, düşüncelerini, bu düşünceler ne olursa olsun, tek başına ne dünya yığınlarına, ne de bugünün tarihinde özel bir önemi olan memleketlerin yığınlarına ulaştırmayı umabilir. Onun için yazar, bir çeşit bayrak koşusuna girecek, yani amacı yalnız kendi memleketinin okurlarını değil, yabancı yazarları da etkilemek olacak; yabancı yazarlar onun, o da yabancı yazarların düşüncelerini, direnişlerini, tanıtımlarını yığınlara iletecek. İşte bunun için UNESCO gibi bir kurum gereklidir. Yazar, bütün bu dediklerimi yapmaya çalıştıktan sonra, boşuna uğraşmış olabilir. Biz yazarların önlememiz gereken şey, sorumluluğumuzun suçluluğa çevrilmesi ve elli yıl sonra bize şunun söylenmesidir: Bu adamlar dünyanın en büyük felaketinin geldiğini gördüler ve sustular.

SAVAŞIN SONU

Herkes bayrak assın denmişti, asmadılar. Savaş, umursamazlık, bunaltı içinde bitti.

Günlük yaşantıda hiçbir şey değişmemişti. Radyonun ağız kalabalığı, gazetelerin şişman puntoları bizi inandırmıyorlardı bir türlü. Barışın düpedüz gerçekleştiğine inanmak için bir mucize, göklerden bir belirti bekler gibiydik. Sıkıntılı bir yaz ikindisinde cılız bir top öksürüyordu. İnsanlar köprülerden, yollardan ölü bakışlarla, durmadan yenilenen açlıklarıyla, kaygılarıyla geçiyorlardı. Aç karnına nasıl sevinirdi insan, bu savaş bitti diye, bu bitmek nedir bilmeyen savaş, topraklarımızı altüst ettikten sonra cehennem olup giden, uzağımızda bir yerlerde biten bu savaş. Ne soyut bir bitiş: Japonya'da karışıklıklar bekleniyor, Japon ordusu Mançurya'da karşı saldırıya geçiyor. İmparator ve komutanları yakında öç

alacaklarını söylüyorlar. Çinliler iç savaşın kıyısındalar. Bütün bunların arkasında, genç ve dev gibi güçler şaşkın şaşkın bakışıyor, bir tören soğukluğu içinde, kapışmadan önce birbirinin dirseklerini, omuzlarını okşayıveren güreşçiler gibi karşıdan karşıya boy ölçüşüyorlar. Bu arada birkaç adam masa başında savaşın bittiğine karar vermiştir. Bir tanesi bunu bildiriyor, elinde bir kâğıt, mikrofon önünde konuşuyor .Ona inanamıyorduk, çünkü on yıldır elinde bir kâğıt, mikrofona ilerleyen nice insanın sözlerine inanmamayı öğrenmiştik. Yalan söylüyor diye düşünmekten korkma değil bu. İnsan diyor ki, sadece bütün bu savaş ve barış hikâyesi bir başka gerçek düzeyinde olup bitiyor: Bir tarihsel sözler gerçeği bu, silahlı yürüyüşlerin, anma törenlerinin gerçeği. Herkes birbirine barış bu muymuş diye belli belirsiz bir umut kırıklığıyla bakıyor.

Bu, barış değil. Barış bir başlangıçtır, bizse bir can çekişme içinde yaşıyoruz. Uzun zaman savaşla barışın, akla kara, soğukla sıcak gibi apayrı şeyler olduğunu sanmıştık. Hiç de öyle değilmiş. Bugün biliyoruz artık bunu. 34 ve 39 arasında öğrendik ki, barış bitmeden savaş patlayabilir. Silahlı tarafsızlığın, araya girmenin, savaşa karşı savaşçılığın o cânım inceliklerine, karnımız toktu çoktan. Çağımızda barıştan savaşa basamak basamak gidilir. En iyimser bir görüşle bile, barışa da ancak basamak basamak gitmek gerekecek. Bugün 20 Ağustos 1945 günü, issız ve aç Paris'te savaş bitti, barış başlamadı.

Barış bize bir dönüş gibi görünüyordu, 1918, 1925 yıllarının o çılgın havasına dönüş, Fransa'nın bolluk, büyüklük günlerine dönüş. Savaş sırasında, insanlar gençlik yıllarında barışı beklerler hep. Gençlik ve barış birbirine karışır düşüncelerinde. Oysa, hep bir başka çeşit barış gelir. Son kasırgaların ötesinde belirir gibi olan barış koskoca bir dünya barışıdır, içinde Fransa'nın ufacık bir yer tutacağı bir dünya barışı. Geçen gün öksüren küçük top Fransa'nın, Avrupa'nın perdeden silinmeye başladığını bildiriyordu. Dünyanın öbür ucunda, bir yerde verilen kararla utanç ve acılarımızın bittiğini öğreniyorduk. Mersi demekten başka yapılacak şey yoktu. Fransa'yı, yeni sınırları göz önünde tutularak yeniden kuracağız demekti bu. Japonların teslim bayrağını çektikleri anda, elli yıldır bize Fransa'nın gerçek önemini gizleyen hayal perdesi yırtılıyordu.

Biz, nedense barışı hep olağan bir durum ve evrenin özü, savaşı ise yüzeyde ve geçici bir kargaşalık diye bilirdik. Bugün, yanıldığımızı anlıyoruz. Savaşın bitmesi sadece bu savaşın bitmesiymiş. Gelecek, işin içinde değil. Artık savaşların biteceğine inanmıyoruz. Giderek, silah gürültülerine öylesine alıştık, yaralarımız ve açlığımızla öylesine uyuştuk ki, bunu dilemek bile zor geliyor. Yarın biri bize yeni bir çatışma olduğunu söylerse, omuzlarımızı silkip, «olacağı buydu» deriz. En iyilerimizde bile içten içe bir savaşı kabul etme eğilimi seziyorum. İnsan halinin trajik yanını kabullenmeye benzer bir şey. Barışçı-

lıkta, ne de olsa günün birinde sabır ve temiz yürekle göğü yere indirebilmek umudu vardı. Barışçılar inanıyorlardı ki, bu dünyada her şeyin her zaman kötü olmaması insanın doğuştan hakkıdır. Bugün tanıdığım aklı başında ve kendi halinde gençlerden birçoğu kendilerinde hiçbir hak görmüyorlar, umutlanmak hakkını bile. Zorbalıktan nefret ediyorlar ama, onsuz bir dünya olabileceğine inanmayı göze alacak kadar iyimser ve ilgili değiller. Öylelerini gördüm ki, çürüğe çıkmak korkusuyla sağlık kurulunda hastalıklarını söylemek istemiyorlar: «Bugün iyi değilim ama gelecek muayenede düzelirim,» diyorlardı. Onun için geçenkinden çok daha amansız olan bu savaş daha kötü anılar bırakmışa benziyor. Belki de, uzun zaman bu savaşın ilkinden daha az saçma olduğunu düşündük de ondan. Alman emperyalizmine karşı savaşmak, işgal ordusuna karşı koymak saçma görünmüyordu bize. Bugün yalnız farkına varıyoruz ki, Mussolini, Hitler, Hirohito birer kralcıktı sadece. Demokrasilerin üzerine saldıran bu yağmacılar ve kan dökücüler, aslında hiç de güçlü değildiler. Kralcıklar öldü ve gözden düştüler, gerçek derebeylikleri, Almanya, İtalya, Japonya yıkıldı, onlarla dünya basitleşti, yalnız iki dev kaldı ayakta, birbirlerine bakan iki dev.

Bu savaş gerçek yüzünü göstermeden biraz zaman geçecek. Son anlarında insanın ne kadar cılız olduğunu gösterdi bize. Onun için bitmesi hoşumuza gidiyor ama, bu türlü bitmesi değil. Birçok Avru-

palı Japonya'ya girilmesini, bombalar altında ezilmesini istemişlerdi. Ama, bir anda yüz bin insanı öldürecek olan o küçücük bomba bizi sorumluluklarımızla karşı karşıya getirdi. Gelecek savaşta dünyamız havaya uçabilir. Bu saçma bitiş bizi on bin yıldan beri düşündüren sorunları toptan ve her zaman için durdurabilir. Bu olursa, hiç kimse, insanın ırk kinlerini aşıp aşmadığını, sınıf çekişmelerine bir çözüm bulup bulmadığını bilmeyecektir hiçbir zaman. Bunu düşününce, her şey boş geliyor insana. Oysa, insanın er geç kendi ölümünü kendi elinde tutacak hale gelmesini beklemek gerekti. Bugüne kadar nereden geldiği bilinmeyen bir yaşam sürüp gidiyordu. Kendini toptan öldürme olanakları olmadığı için, kendi ölümünü reddetme yetkisi de yoktu. Savaşlar yaşayanların sık yığınları içinde çabucak dolan küçük oyuklar kazıyordu. Kalabalığın içinde her insan sığınaktaydı. Onu, tufan öncesi hiçlikten ataları, gelecek zamandaki hiçlikten de torunları koruyordu, hep zamanın ortasındaydı, uçlarda yaşamıyordu hiçbir zaman. İşte birden bin yıl öncesine döndük ve her sabah son günün arefesinde olacağından, öyle bir günün arefesinde ki, o gelince namusumuzun, cesaretimizin, iyi niyetimizin kimse için bir anlamı kalmayacak, hepsi kötülükle, kötü niyetle, korkuyla yan yana, hiçbir şeyin hiçbir şeyden ayrılmadığı bir yokluğa gidecek.

Tanrı öldü demişlerdi, şimdi de insanın ölümünü haber veriyorlar. Bundan böyle özgürlüğüm daha

pürüzsüz. Bugün yapacağım işi ne Tanrı bilecek, ne insan çağlar boyunca. Yaşadığım günde ve sonsuzluk içinde kendi kendimin tanığı kendim olmak zorundayım. Ahlaklı olursam, kendim istediğim için olacağım, bu yıpranmış dünyada ve bütün insanlık bundan böyle yaşayacaksa, doğduğu için değil, yaşamaya karar verdiği için yaşayacak. İnsan türü diye bir şey yok artık. Atom bombasının bekçisi olan topluluk doğa düzeninin üstünde bulunuyor, çünkü o, yaşamasından ve ölümünden sorumludur. Her gün, her dakika yaşamayı kendi istemesi gerekir. Bugün bir karabasan gibi duyduğumuz işte budur. Hayır, diyeceksiniz, yaşamımız sadece bir delinin keyfine bağlı kalacak. Hiç de öyle değil. Atom bombası rastgele bir delinin eline geçemez. Bu delinin bir Hitler olması gerekir ve birincisinden olduğu gibi, bu yeni Führer'den de hepimiz sorumlu oluruz. Böylece bir savaş bittiği günde bir devir kapandı ve bugün her birimizde insanlık kendi ölüm olanağını görüyor, yaşamını, ölümünü üstüne alıyor. Bu barışların en çetinini korumaktan vaz mı geçmeli, artık barışa inanmıyoruz diye, memleketimiz birçok güçlerini yitirdi diye, dünyanın kendini yok etme olasılığı bütün yapacaklarımızı boşa çakarabilir diye? Tam tersine, çocukluğundan beri Fransız uyruğuna geçmiş bir Rus kızı, zafer günü şöyle deyip ağlıyordu: «Küçük bir memleket bu bizimki, küçük bir memleket. Zaferi gerçekten kazanan büyük bir memleketim olmasını isterdim.» Bu genç kızın duygularını anlıyorum ama, beğenmiyorum. Gerçi, doğuşundan

Rus olduğu için, belki de ilk vatanını özlüyordu bunu söylerken. Ama, biz ki, Fransa'da doğmuşuz, biz ne diyeceğiz? Fransa vatanımızdır demek yetmez. Hele hiç de açık değil bu söz, üstelik. Fransa bizim somut durumumuz, yazgımız, varımız yoğumuzdur. İnsan kişiliğinin gelişmesi yine de ve her zamankinden çok ulus çerçevesi içinde oluyor. Bir zamanların düşü olan enternasyonalizm birkaç Troçkistin umudundan başka bir şey değil artık. Ne yapabiliriz öyleyse? Fransız topluluğunu yok saymak, kendi kendimizi yok saymak olur. Yaşamdan, dostlarımızdan kendimizden yana oynuyorsak, Fransa'dan yana oynuyoruz demektir, onu bu çetin ve güçlü dünyaya, bu ölüm tehlikesi içindeki insanlığa katma yollarını aramayı üstümüze almış oluyoruz. Günün birinde paramparça olacaksa bile, dünyadan yana da olmalıyız. Tanrı öldü, değişmez kutsal haklar öldü ve gömüldü. Savaş öldü, onunla birlikte cılız yüreklere verdiği kaçamak ve yan çizme olanakları da ortadan kalktı, savaşın yüreklerde beslediği haklı ve rahat barış umutları da öldü. T. Bernard kendisini yakalamaya geldikleri zaman: «Bugüne dek korku içinde yaşıyordum. Bundan sonra umut içinde yaşıyacağım» demişti. Japonya'nın teslim olduğu gün, biz bunun tam tersini söyleyebilirdik. Bundan sonra, artık gazetelerden her sabah küçük büyük bir Alman bozgunu haberini alıp rahat edemeyeceğiz. Gazeteler bundan böyle Almanya'da savaşçı ruhun yeniden doğduğu, Çin'de iç savaşın başladığı, üçlerin, dörtlerin, beşlerin anlaşma zorluklarıyla karşılaştıkları

haberlerini verecekler .Ama yine de yaşamaktan yana olmak gerek. Savaş, ölürken insanı anadan doğma çıplak, umutsuz, kendi güçleriyle kalmış, artık yalnız kendine güvenebileceğini anlamış olarak bıraktı. Geçen günkü törensel ve öksürüklü top sesinin bize verdiği tek iyi haber buydu.

SESSİZ CUMHURİYET

Hiçbir zaman Alman işgali altında olduğu kadar özgür değildik. Bütün haklarımızı ve en başta konuşma hakkımızı kaybetmiştik. Her gün yüzümüze savrulan hakaretler karşısında susmak zorundaydık. İşçi olarak, Yahudi olarak, politik mahpus olarak, yığınlarla sürgün ediliyorduk. Sokak duvarlarında, gazetelerde, sinema perdesinde, ezicilerimizin bize vermek istedikleri o pis tatsız yüzü buluyorduk. Bütün bunlar yüzünden üzgündük. Nazi zehiri düşüncemize kadar işlediği için her doğru düşünce kazandığımız bir zaferdi. Amansız bir polis gücü bizi susmaya zorladığı için her söz bir ilke bildirisi kadar değerli oluyordu. Dört bir yandan kıstırıldığımız için, gördüğümüz her işte bir bağlanmanın ağırlığı vardı. Savaşımızın, çoğu zaman korkunç koşulları bizi insanlığın hali dediğimiz yürekler acısı ve dayanılmaz durumu peçesiz, düzgünsüz yaşamak zorunda bıra-

kıyordu. Mutlu çağlarda ustaca maskelenen sürgün, mahpusluk ve hele ölüm, günlerimizin sürekli kaygıları oluyor, bunların önlenebilir bir kaza, hatta dıştan, ama değişmez birer yıldırı olmadığını da öğretiyordu. Bunların, bizim yapımız, yazgımız, insan gerçeğimizin derin bir kaynağı olduğunu görmek zorundaydık. Her an şu küçük beylik tümcenin bütün ağırlığı ile yaşıyorduk: «Bütün insanlar ölümlüdür.»

Herkesin kendiliğinden seçtiği yol gerçekti, çünkü, bu seçme ölümün karşısında oluyor, çünkü her zaman şunu yapmaktansa ölmek daha iyidir şeklinde dile gelebiliyordu. Üstelik, benim burada sözünü ettiğim gerçek rezistanlar (Almanlara karşı koyanlar)ın kurduğu seçkin topluluk değil, dört yıl boyunca, gece gündüz «Hayır» demiş olan bütün Fransızlardır. Düşmanın hoyratlığı bizi, barışta yan çizdiğimiz bazı sorunları kendimize soracak duruma sokuyordu: Karşı koymada olup bitenleri bilenlerin hepsi —ki bilmeyen Fransız kalmadı sayılır— kendi kendilerine korku ile soruyorlardı: «İşkence ederlerse dayanabilir miyim?» ve insanın kendi üstüne edinebileceği en derin bilginin kıyısında bulunuyorduk. Çünkü, insanın sırrı OEDİPUS ya da aşağılık kompleksi değil, özgürlüğün sınırı, işkencelere ve ölüme dayanma gücüdür. Gizli çalışanlar savaşın türlü hallerinde yeni bir görgü ediniyorlardı: Askerler gibi uluorta dövüşmüyorlar, yalnızlık içinde kovalanıyor, yalnızlık içinde tutuluyor; tek başlarına yalın varlıklarıyla işkencelere katlanıyorlardı. Tıraş olmuş, yemiş içmiş, iyi giyinmiş, vicdanları rahat, ölçüsüz bir toplumsal gücün haklı gibi gösterdiği cellatlarının

önünde yalnız ve çıplaktılar. Bu cellatlar onların zavallı bedenleriyle alay ediyorlardı. Ama, bu yalnızlığın ta dibinde ötekileri, bütün ötekileri, karşı koyan bütün arkadaşları savunuyorlardı. Bir tek kelime, beş, on, yüz kişinin yakalanmasına yetiyordu. Bu tam yalnızlık içindeki bu tam sorumluluk özgürlüğümüzün apaçık örtülerinden sıyrılması, ortaya çıkması değil midir? Bu bırakılmışlık, bu yalnızlık, bu korkunç tehlike herkes için birdi, şefler için, adamları için, ne olduğunu bilmedikleri bir haberi götürenler için, bütün karşı koymayı yönetenler için ceza birdi: sürgün, ölüm.

Bir ordu düşünün ki, orgeneralinin de, erinin de göze aldığı şey bir olsun. Böyle bir ordu yoktur dünyada. İşte, bundan ötürü karşı koyma gerçek bir demokrasiydi. Buyuran için de, buyurulan için de aynı tehlike, aynı sorumluluk, disiplin içinde tıpatıp aynı özgürlük. Böylece, karanlık ve kan içinde cumhuriyetlerin en güçlüsü kuruldu. Bu cumhuriyetin yurttaşlarından her biri, herkese borçlu olduğunu biliyor ve yalnız kendine güveniyordu. Her biri en katıksız bırakılmışlık içinde tarihsel rolünü gerçekleştiriyordu. Her biri ezenlere karşı kendi olma yolunu tutuyor, özgürlük içinde kendini seçerken, ister istemez, herkesin de özgürlüğünü seçiyordu. Bu kurumsuz, ordusuz, polissiz cumhuriyeti her Fransızın kurması ve onu her an Naziliğe karşı ayakta tutması gerekiyordu.

Şimdi bir başka cumhuriyetin eşiğinde bulunuyoruz. Sessiz ve karanlık cumhuriyetin sert erdemlerinin onda olmasını dileyemez miyiz?

KÜLTÜRLÜ İNSAN

İnsan yığınlarının başbuğluk ilkesini tanımaması, sürekli olarak, bir yandan kendi kendini, bir yandan da toplumsal kurumları ve politikaları eleştirmesi, toplum katlarının gittikçe genişleyen bir kültüre kavuşmalarını gerektirir.

Kendine liberal demokrasi diyen düzen bu kültürü yaymak için ne yaptı? İlköğretim zorunluğu var, doğru. Ama bu öğretim de yalnız öze gitmeyen üstelik bir hayli eskimiş temel bilgilerde kalıyor. XIX. yüzyıl sonlarında, toplumda yurttaş ve üretici rolü oynamak isteyen her insan için gerekli olan bu en aşağı bilgi bugün artık hiç de yeter değildir. Bu bilgi, onu edinen insanın bugünkü dünyada yönünü bulmasına, kendi durumunu belirten birbirine bağlı koşulları kavramasına, olan biteni yargılamak için gerekli açılardan dünyaya bakmasına elverişli değildir. Ona bir düşünme yolu vermekten çok, birtakım bilgiler kazandırır. Bu öğretimin nasıl yenileşeceğini düşünmenin yeri değil burası. R. D. R.'in (1) çalışmalarında bu eksikliği doldurmaya ve kendi kültürümü-

zü yapmaya çalışmamız gerektiğini söylemeliyiz. Ben insana Racine'i, ya da Theokritus'u bilince kültürlü olur demiyorum. Bence kültürlü insan dünyadaki durumunu anlamasına yarayan bilgiyi ve yolları edinmiş olan insandır. Bu durum somut olduğuna ve bir sürü pratik sorunlar ortaya çıkardığına göre, bölüklerimizin tartışmalarında ve vardıkları somut sonuçlarda, somut yönelişlerde bu durumu yaratan ekonomik, tarihsel, ideolojik koşulları yavaş yavaş öğrenebiliriz.

Yığınların gitgide özgürlüğe kavuşmalarını sağlayacak olan yalnız teknik kültür değildir, bir kelime ile kültürdür aynı zamanda. Yığınların hak ettikleri kültür de budur. Unutmaya başladığımız şeyi bize öğretecek olan odur. Çünkü hiç kimse bizim yerimize düşünemez ve kimsenin yararına kendi düşüncemizden vazgeçmemeliyiz. Ama, bu iş bizim gücümüzü aştığına göre, hangi hükümet olursa olsun, ondan yığınların kültürü için eksiksiz bir tasarı hazırlamasını istemeliyiz. Bununla istediğimiz, yalnız ilkokul programlarında öğretmenlerin dilekleriyle yapılacak değişiklikler değil, bundan başka bir de yaşlıların aynı kültür çabasına katılmalarına yardım edecek geniş bir düzenin kurulmasıdır. Unutmayalım ki, her türlü bilgisizlik, baskının bir sonucudur ve yeni baskıları hazırlar.

---

(1) Sartre'ın kurduğu topluluğun adı: Rassemblement Démocratique révolutionnaire: Devrimci demokratik topluluk.

SOMUT DÜŞÜNCE VE AÇLIK

Bence, seçmenlere ve parti savaşçılarına verilen soyutça düşünme özgürlüğü, sadece soyut bir özgürlüktür. Düşüncenin varacağı tek özgürlük somutça düşünme özgürlüğüdür.

Somut düşünce nedir? Sorunları ortaya koymada belli bir düzen diyebiliriz buna. Hiç bir sorun havada, tek başına değildir. Bizi uluslararası bir sorun üzerinde düşünmeye çağırırlar da bu sorunu kendi durumumuza bağlama olanaklarını vermezlerse, konuşmalarımız soyut olur. Öne süreceğimiz çözümler düşüncede kalır. Oysa, en genel, en evrensel düşünce bile, ona kendi somut durumumuzdan, meslek çalışmalarımızdan ve gündelik gereksinimlerimizden başlayıp, basamak basamak gidersek somut bir düşünce olur.

Gerçekten şunu bilmeliyiz ki, idealist düşünür-

lerimizin sandığı gibi, düşünce gereksinimden önce gelmez. Üstelik, gereksinimin kendisi kör ve düşünceden yoksun da değildir. Gereksinim, kendi kendinin düşüncesi ve onu giderecek gereksinimlerin düşüncesidir. Açlıkta bir daha aç kalmama isteği, sadece bağıran boş bir karın olmanın tiksintisi, bir ayaklanma çağrısı, bir kurtuluş özlemi vardır. Açlıkta başkalarının açlığını derinden bir anlama vardır. Açlık, yoksulluk içinde dayanışmanın bir başlangıcı da sayılabilir. Koşulların eşitsizliğe karşı bir öfkesi de vardır içinde. Tohum halinde de olsa, bir hak duygusu da kapsar. Böylece açlığın olduğu yerde gelişen ve sıralanan birtakım işlemler de bir ideolojiye, bir duygular karmaşasına götürür, bunlar da bir «dünya görüşü» kurar. Bir burjuva düşünürü Jacques Chardonne bir kitabına şu adı koymuş: «Aşk, aşktan daha fazla bir şeydir.» Biz de bu formülü kullanarak; açlık, açlıktan daha fazla bir şeydir, diyebiliriz. Her gereksinim bir hümanizmaya doğru kendini aşar.

ÖZGÜRLÜK SORUNU

Amaçlarımızdan biri özgürlüğün anlamını bulup ortaya koymaktır. Bugün özgürlük kadar istenilen hiçbir şey yok. Eskiden özgürlüğün parayla satıldığı günler olmuş. Bugün karşılığında savaş ya da ölüm olanakları bile verilse, yine de satılamıyor.

Nasıl olmuş da iş bu duruma gelmiş? Nedeni şu: burjuva demokrasisinin özgürlükleri birer yalan dolan sadece. Elimizdeki hakların, daha doğrusu sözde-hakların hepsi aslında halkın ancak ufak bir bölüğü için gerçek bir anlam taşıyor.

Yasa bakımından, toplumun her üyesi mal mülk sahibi olmakta özgürdür; ama, birey ancak elindekinin sahibi olmakta özgür olduğuna göre, bunun anlamı şuna varıyor: kapitalizm iş araçlarına, işçi de ücretine sahip olmakta özgürdür. Bunun sonucu

olarak, mal mülk hakkı, toplumsal eşitsizlik düzenini sürdürmeye varıyor.

Hukuk bakımından hepimiz yasa önünde eşitizcir. Ama, işsizlik, açlık, zorunlu hizmet, zorlama kültür, taraflı mahkemeler, sınıflara bağlı jüriler, zengin sınıfın avucunun içinde bulunan polis gücü gibi şeyler, gerçekte, bu eşitliği maskaraya çeviriyor.

Hukuk bakımından işçi ulusal topluluğun içindedir, hatta çıkarları bile kapitalistlerinkinin aynıdır. Çünkü, memleket bolluk içinde olursa, işçinin satın alma gücü artar; memleket yoksulluk içinde olursa, o da ötekiler gibi acı çeker, deniyor. Gerçekteyse, işçinin ürünü de, anlamı da elinden kaçmakta. İşçi, kendi olmadan yaşayamayan ama kaderi kendi dışında karara bağlanan bir girişime yabancı kalıyor.

Yasa bakımından, hepimiz aynı düşünce özgürlüğüne sahibiz. Ama, gerçekte, açlıktan, soğuktan ölen bir kimse için düşünce özgürlüğünün ne anlamı olur? Ya da okuduğu gazeteler taraflı ya da danışıklı iseler, haber alma ve verme işleri özgür değilse, ya da kafaları şişirip altüst etmek amacıyla yapılan çatışmaların sürekli baskısı altında kalırsa, o kimse için düşünce özgürlüğünün de anlamı mı kalır?

Hukuk bakımından, işçinin, küçük burjuvanın ya da köylünün seçim hakkı, fabrikacının hakkına eşittir. Gerçekteyse, ne vekillikler ne de millet ve âyan meclisleri 1910 1940'a kadar halkın gerçek-

ten isteklerini temsil etmiş değillerdir. Asıl sorun şu ki, bu dönem içinde, olayların baskısı altında uluslar gelecekteki bir sosyalist denemenin taşıdığı anlamı kavramışlardı. Ne var ki, bu yönden elleri kolları serbest bırakılmadı...

Niçin? Çünkü, bugünün tarihsel etkenleri parlamentolar dışında bulunuyor; bunlar: ekonomik gruplaşmalar, ekonomik gelişmeler ve uluslararası olaylardır. Örneğin, bugün hepimiz oyumuzu kullandık ama, hükümet bizi hiç de temsil etmiyor.

Demek, halkın büyük bir bölüğü, hiçbir biçimde, hiçbir gerçek hakka sahip değil. Burjuva demokrasilerinde görülen özgürlük, aldatmacadan başka bir şey değil. Bu yönetimlerin bize verdikleri soyut haklardan yararlananlar varsa, onların, aynı zamanda somut hakları var da ondan; yani, onlar ekonomik güce sahiptirler. Böyle olunca, insanların özgürlükten nefret etmeleri hiç de şaşılacak bir şey değil. Gelip onlara şöyle söylemeleri de insanı şaşırtmıyor: «Baskı organlarıyla, bağlarla dile getirilen bu özgürlüğe ne ihtiyacımız var ki? Vazgeçin gitsin. Çünkü, sizin istediğiniz şu: açsınız, yiyecek istersiniz; üşüyorsunuz, kömür istersiniz; işsizlik yılgısı başınızdan eksik değil, işinizde güven istersiniz. Soyut iş hakkı değil, tam verimle çalışan bir toplumda elle tutulur bir güven istersiniz.»

Ama, bütün bunlar ancak, kararları değişmez, her şeyi yapmaya yetkili bir bürokrasiye dayanan zorba bir hükümette olabilir, diye ekleyeceklerdir.

Böylece, burjuva demokrasinin bir bireyini, sahiden karnı aç, üşüyen, savaş istemeyen, işinde güven isteyen somut bir insana karşı tutuyorlar. Somut hak isteklerini demokrasinin özgürlük isteklerine karşı koyan bir insanı dinlersek, yiyeceksiz, içeceksiz, kömürsüz, iç ve dış güvenden yoksun insanlar için özgürlük istemekten utanç duyarız.

Bununla birlikte, özgürlük burjuva toplumunun yalan dolanından başka bir şey değil, onu büsbütün bırakmalıyız, somut isteklere dönmeliyiz şeklinde düşünmemiz doğru olur mu? Önce bu somut istekleri görelim.

Şurası su götürmez bir gerçek: bizim toplumumuzun, belki de bütün toplumların ana sorunu, öteden beri hep yoksulluktur. Bizler, bolluk içinde yüzen toplumlardan değiliz; yoksulluğun, servet dağıtmanın daha da az eşit duruma soktuğu toplumlardanız. Bu yoksulluk, savaştan bu yana daha da artmış bulunuyor.

Somut hak isteklerine karşı bir silah olarak kullanılmaktan başka bir işe yaramayan bir özgürlükten söz etmenin onur kırıcı bir biçimi vardır. Örneğin, tanınmış bir adam, hak isteklerinden, yığınlardan söz ederken, bunların o bayağı materyalizminden dem vurarken elbette ki özgürlüğün değerlerini hak isteklerine karşı bir silah olarak kullandı.

Bunu bırakalım da, bu isteklere gelelim, bunların ne demek olduğuna, yiyecek ve içeceği olmayan, ücreti az, karnı aç bir adamın isteklerine bakalım.

Acaba bu adamın kurtulmak istediği şey darlık mı, yoksa ölüm korkusu mu? Kuşkusuz, ikisi de var aslında. Ama, bir de, güçsüz kalmak, güçsüz bir adam derecesine düştüğünü görmek, isteğine rağmen, midesinden başka bir şey düşünmemek zorunda kalmanın, bir sıçan gibi bir kenara sıkıştırılmanın verdiği öfke var işin içinde. Sonra, insan tek başına aç kalmaz; bir adam aç kalırsa, bütün arkadaşlarıyla, kalır. Bir işsizin açlığı, aynı zamanda, bütün öteki işsizlerin de açlığıdır. Burada, açlığın kendisinden, açlıktan kurtulmak uğrunda harcanan çabadan bir bağlılık doğmaktadır. Sonra, başkalarının yiyip içmesi karşısında duyulan öfke de var. Çekemezlik, adi kıskançlık adları verdikleri bu öfke tam tersine bir eşitlik, bir adelet duygusudur. Açlık, başlı başına açlık, ücretlerin artmasını isteyen açlık, gereksinmelerlerden kurtulmak isteyen insanın hak isteğidir.

Açlık, özgürlük isteğidir başlı başına.

Bir başka örneğe geçelim, barışla ilgili istekler örneğine. Bugün, aldatılmamış olmak koşuluyla bütün insanlar, barış içinde çalışmak istiyorlar. Her şeyden önce, elbette ki, haklı ve doğru olarak, açlıktan ölmemek düşüncesi diye bir şey var: ama, talihinin, kaderinin—işle, sendika örgütü ile, en güç koşullara karşı korunmak istenilen kaderinin— başka yerden gelen ve karşı konamayan bilinmedik güçler kanalıyla yok edilmmesine karşı duyduğu kin, nefret de var.

Burada da, insanın kaderini kendi elinde tutmak

düşüncesine geliyoruz. Açlık olsun, iş alanında düzen isteği olsun, barış isteği olsun, bütün bunlarda insanın hak olarak istediği, aradığı somut özgürlüktür, yani günün yaşam koşulları içinde, sınıfsız bir toplumda herkesin kendi yaşamından sorumlu olabilmesidir.

Her şeyin başı, açlık, güven ihtiyacı ve iş istediği idi. Bütün bu isterler elde edilir de, midenin isterleri ve güven isteği bir yana bırakılarak bir program yapılırsa, işçi sınıfının ya da orta sınıfın hak istekleri atlatılmış olur. Onlara: «Sizlere doyasıya yiyecek içecek sağlayacağız» diyorlar, ama, «Neler istiyorsunuz?» diye sormuyorlar. İnsanlar, yalnız doyasıya yemek içmek için değil, özgür olmak için doyasıya yemek içmek istiyorlar.

Sorun, özgürlüğü bırakmak değil. Hatta burjuvazinin soyut özgürlüklerini de bırakmak değil. Sorun, onlara bir öz vermek, onları yeniden kaynaklarında bulmak, günlük yaşamın gerekleri gibi basit gereklerden doğduklarını belirtmektir. Ta ki, malların dağıtımını, tüketimini, daha iyi bir yaşama düzeyini ilgilendiren isteklerle; insana «Senin hakkın özgür bir insan olmaktır» dedirten ve buna bütün anlamını veren o derin hak isteği arasında hiçbir ayrılık kalmasın...

«LES TEMPS MODERNES» DERGİSİNİN TANITMA YAZISI

Yüz yıldan beri edebiyatta sorumluluk artık bir gelenek olmuştur. Yapıtıyla kazancını birbirine bağlamış yazarlara seyrek rastlanır. Yazar bir yandan düşünür, içini çeker, şiir söyler; bir yandan da ona para verirler. Bu iki olum arasında göze görünür bir ilinti yoktur. Yazar, gördüğü işin karşılığını alan bir işçiden çok, bursla okuyan bir öğrenci gibidir...

Bu sorumsuzluk geleneği birçok ruhları rahatsız etmiştir. Bu ruhlar sıkıntı içindedirler; yazı yazmanın kendileri için onurlu bir iş mi, yoksa bayağı bir iş mi olduğunu kestiremiyorlar. Eskiden ozan kendini bir peygamber sayıyordu: onurlu bir iş. Sonradan toplum dışı, lanetleme bir adam oldu; o da iyi. Bugünse bir uzman durumuna düştü; otelin kâğıdında adının yanı başına «edebiyatçı» sıfatını yazarken bir

üzüntü duymazlık edemiyor. **Edebiyatçı:** bu sözcüğün artık insana tiksinti veren, gülünç gelen bir yanı var. Âlem kavga ederken edebiyatçı yazı yazar; kimi zaman bundan gurur duyduğu olur; kendini yüksek değerlerin adamı, bekçisi sayar; ama kimi zaman da utanç duyar; edebiyatı bir özenti olarak görür. Kendini okuyan burjuvalardan üstün olduğunu bilir; ama okumayan işçiler karşısında bir küçüklük duygusuyla kıvranır. Surréaliste'leri, geçim yolları olan edebiyattan sonra bu duygu, bir lirizm bile doğurdu; en iyi, en temiz yazarlar neden utandıklarını açıkça söylediler ve burjuvaların gözünden düşmeyi bir zevk saydılar. Böylece yazıları, sonuçları bakımından bir işe benzer gibi oldu. Ama, bu çabalar edebiyatı değerden düşürmekle kaldı. Bu savaştan önce yazarlar eserden nefret etmeye başladılar; hatta kimileri «Edebiyatın amacı kendi kendini ortadan kaldırmaktır» diyerek sustular; ya da bir şey söylemeden konuştular. Böylece, Hachette kumpanyası dört yana kocaman romanlar şeklinde bir sürü susma hapları dağıttı. Bugün işler değişti; o kadar ki, kalemlerini Almanlara satmış olan yazarlar ceza görecekleri zaman acı bir hayretle «Demek insanın yazdıkları ciddiymiş; insanı bağlıyormuş» diyorlar.

Biz edebiyattan, yazdıklarımızdan utanmak istemiyoruz. Bunu istesek de yapamayız; çünkü, artık bunu hiç kimse yapamaz. Bizim için yazar ne bir Vestal, ne de bir Ariel'dir; ne yaparsa yapsın, ne kadar kenara çekilirse çekilsin, kavgaya karışmaya, dam-

galanmaya, lekelenmeye mahkûmdur. Yazar, sanatını hiç ses veremeyen biblolar yapmakta kullandığı zaman bile, bu hali bir tutumun belirtisidir. Bu demektir ki, edebiyat ve toplum bir bunalım geçiriyor, toplumun yazgısını ellerinde tutanlar yazarın, devrimcilere katılmaktansa, süs eşyası yapmakla kalmasını istiyorlar. Burjuvalara bu kadar çatan ve toplumun dışına çıktığını sanan Flaubert, bizim için belirli bir sanatçıdan başka nedir? Sanatındaki titizlik ancak işlerinin yolunda gitmesi, evinde rahat rahat oturabilmesiyle mümkün olmuştur... Medem ki, yazar,toplumun dışına çıkmaz, o halde çağına iyice sarılsın; tek çıkar yolu budur. O, çağının, çağı onun malıdır. Balzac'ın 1848 günlerinde kayıtsız kalmasını, Flaubert'in Komün hareketini anlamamasını üzüntüyle karşılıyoruz; onlar adına üzülüyoruz; bir daha ellerine geçmeyecek olan bu fırsatı kaçırmış oldular. Biz, zamanımızdan hiçbir şey kaçırmak istemiyoruz. Belki daha güzel zamanlar vardır; ama bizimki budur: bizim yaşayacak olduğumuz hayat bu savaşın, belki bu devrimin ortasındaki bu hayattır... Yazar, çağının adamıdır. Her söylediği, her **söylemediği** sözün, çağında yankısı olur. Flaubert'i ve Goncourt'u, Komün hareketinden sonraki zorbalığa karşı koyan bir tek satır yazmamış olmaktan sorumlu tutuyoruz. Bu, onların işi değildi denebilir. Calas Davası Voltaire'in işi miydi? Dreyfus Davası Zola'nın işi miydi? Kongo'nun yönetimi Gide'in işi miydi? Bu yazarlardan her biri, yaşamlarının bir dönemecinde, bir yazar olarak ne derece sorumlu olduklarını ölçmüşler. Alman iş-

gali bize sorumluluğumuzu öğretti. Madem ki, varlığımızla ister istemez zamanımıza etkimiz oluyor, biz bu etkinin istekle olmasını yeğ tutuyoruz. Geleceği düşünmüyor değiliz; ama düştekj bir geleceği değil, bizim günümüzün geleceğini düşünüyoruz. Her çağ zaten, bir insan gibi geleceğini içinde taşır: başlanmış işler, denemeler, tasarılar, kalkınmalar, ayaklanmalar, kavgalar, umutlar geleceğin içindedir. Savaş ne zaman bitecek? Memleket nasıl kalkınacak? Uluslararası düzen nasıl kurulacak? Gerici güçler tutunabilecek mi? Bir devrim olacak mı? Nasıl olacak? Biz gelecek deyince bunları düşünüyoruz; başka türlüsüne karışmıyoruz. Biz, çağdaşlarımız için yazıyoruz; zamanımıza, dünyamıza geleceğin gözleriyle bakmak istemiyoruz. Kendimizi, kendi ölümlü gözlerimizle görmek istiyoruz. Davaları, insan, sağken kazanır ya da kaybeder.

Kısacası bizim niyetimiz çevremizdeki toplumda bazı değişiklikler olmasına yardım etmektir. İstediğimiz değişme, yalnız ruhlarla olacak değişme değildir. Ruhların yönetimini özel müşterileri olan yazarlara bırakıyoruz. Materyalist olmaksızın, biz ruhla bedeni birbirinden hiç ayrı görmedik. Tek ve çözümlenmez bir gerçek tanıyoruz, o da insan gerçeğidir. İnsanın hem toplumsal durumunu, hem de insanlık görüşünü bir arada değiştirmek istiyenlerle birlikteyiz. Siyasal ve toplumsal olaylar karşısında dergimiz, her birinin sırası geldikçe tutumu belli edecektir. Bunda politika adamları gibi davranmayacağız; yani dergimiz hiçbir partinin buyruğu altına girmeyecek-

tir. Karşılaşan insanlık görüşlerini meydana çıkarmaya çalışacağız ve kendi görüşümüze göre düşüncemizi söyleyeceğiz. Verdiğimiz sözü yerine getirebilirsek, görüşlerimizi bazı okurlarımıza benimsetebilirsek, fazla bir gurura kapılmayacağız. Sadece meslek vicdanımızı rahat ettirmiş ve hiç değilse, edebiyatı uzaklaşmakla iyi etmediği eski yoluna, toplumsal görevine çevireceğiz.

Peki, sizin bu yeni insan görüşünüz nedir diyeceksiniz. Bizim görüşümüz ortada dolaşıyor. Ona «bütüncü» görüş diyeceğim. Bu söz son zamanlarda demokrasi düşmanı ve saldırgan bir devlet tipi için kullanılmış olduğundan, bu sözü açıklamak gerekiyor.

Burjuva sınıfının düşünce yaşamı çözümlemecilikle tanımlanabilir. Bu düşünüşün temeli, her bütünün ister istemez basit öğelere ayrılabileceği düşüncesidir. Burjuva sınıfı bu düşünceyi eski düzeni yıkmakta silah olarak kullandı. Her şey parçalandı. Her şey hava ve su gibi çözümlendi. İnsan ruhu psikolojik verilerin, toplum ve bireylerin toplamı olarak açıklandı. Bütünler ortadan kalktı.

Gerçek ancak bütünü birbirinden ayrılan parçalarında aranıyor ve bulunuyordu. Bu parçalarsa artık değişmez, hiçbir şekilde özelliklerini kaybetmez sayılıyordu. Oksijenin, hidrojenin, azotun değişmez özü gibi insanın da değişmez bir tabiatı oldu. Çember nasıl çemberse, insan da insandı. İnsanın teki ister taht

üstünde, ister yoksulluk içinde olsun aslında bir değişme olmuyordu. Oksijen atomu nasıl hidrojen atomuyla birleşip su, azotla buluşup hava yapıyor ve iç bünyesi değişmiyorsa, birey de her zaman birey kalıyordu. İnsan Hakları Bildirisi'nin özündeki ilke budur. Çözümleyici düşünüşün tasarladığı toplumda bireyinsan tabiatının parçalanmaz bir öğesi, bezelye kabuğu içindeki bir bezelye tanesi gibidir. tostoparlak, içine kapalı, bir varlık. Bütün insanlar eşittir: bu demektir ki, bütün insanlar kardeştir; ama kardeşlik, birbirinden ayrı moleküller arasında edilgen bir bağlantıdır; bu bağlantı, çözümleyici düşünüşün eremediği iş ve sınıf beraberliğinin yerini tutuyordu. Bir arada, ama birbirinden ayrı insanlar şairane bir kardeşlik duygusuyla güya birleşiyorlardı. Bütün insanlar özgürdür; yani insan olmakta özgürdür. Böyle olunca politika adamının işi olumsuz bir iş oluyor; insan tabiatının yapmaya değil, yalnızca onun gelişmesine engel olan şeyleri ortadan kaldırmaya çalışıyor. Burjuvalık, Tanrı'dan, doğuştan, kandan gelen, yani insanlar arasında «doğa» ayrılıkları gözetmekten doğan hakları yıkarken davasını çözümlemecilikle karıştırdı ve farksızlık düşüncesini yarattı. Bugünkü devrimcilerin tersine, burjuva sınıfı isteklerini sınıf bilincinden vazgeçmek koşuluyla elde edebilir. Tiers-Etat mebusları kendilerini insan saymakla birer burjuva idiler.

Aradan yüz elli yıl geçtiği halde, burjuva demokrasisi hâlâ çözümcü düşünüşü bırakmamıştır. Yalnız,

bu düşünüşü artık bir korunma silahı olarak kullanıyor. Çıkarı gereği, Eski Nizamda tanımadığı sınıf gerçeğini yine de görmek istemiyor. Dünyada yalnız insanlar görmekte devam ediyor. Ama bu iddiayı işçi sınıfına karşı kullanıyor. Burjuvaya göre bir işçi ilkönce herkes gibi bir insandır. Anayasa bu adama oy hakkı ve düşünce özgürlüğü verildikçe o da insanlığını bir burjuva kadar ortaya koyuyor demektir. Burjuvaya saldıran yazarlar, onu haklarını savunmaktan başka hiçbir şey düşünmeyen, tutumlu bir insan olarak gösterirler. Oysa, insan **çözümcü** dünya görüşünü edindikten sonra kendi isteğiyle burjuva olur ve aynı görüşü başkalarına da benimsetmeye çalışır. Burjuva olmak ille de hesaplı kitaplı olmak demek değildir. Burjuvalığın kendine yaptığı dünya içinde kayıtsızlık, insanseverlik gibi değerlere de yer vardır. Şu var ki, burjuvanın iyilikleri **bireyden bireyedir;** birey onun gözünde insanlığın sembolü olduğu için ona ettiği iyiliği bütün insanlığa edilmiş sayar. Bu bakımdan burjuvanın iyilikleri, ustaca bir propagandanın yerini tutar; çünkü iyilik edilen insan bu iyiliği, olduğu gibi, yani bir insanoğlunun bir başka insanoğluna ettiği iyilik olarak kabul etmek zorunda kalır. Burjuva ustalığı, kardeşlik efsanesini sürdürmektedir.

Bir başka propaganda daha var ki, yazar olarak, daha çok ilgiledirir. Demin ozanın sorumsuzluğundan söz ediyorum; o da çözümcü düşünüşün doğurduğu bir gelenektir. Burjuva yazarlar kendilerini bezelye taneleri gibi bir kutuda yan yana gelmiş saydıkları

için aralarındaki beraberlik mekaniktir. Gördükleri işi yüksek saysalar bile kendi durumlarını ya da dostlarının durumlarını anlatmakla görevlerini yapmış olduklaını sanırlar; madem ki, bütün insanların tabiatı birdir, herkes kendini anlatmakla başkalarına yararlık etmiş olur. Çözümcülükte esas bu olduğuna göre, yapılacak iş, örneğin, Proust gibi, ruhunu çözüm yoluyla tanımak ve tanıtmaktır.

Proust kendi aşkını anlatmakla bütün insanların aşkını anlattığını sanıyor. Oysa o, bir burjuva aşkını anlatıyor. Aşk anlayışında ondan ayrılıyoruz. Bizce aşk diye bütün insanlarda aynı özde kendini gösteren, çözümlenmesi mümkün olan bir duygu yoktur. Aşk da bütün duygular gibi insanın yaşama koşullarına, sınıfına, çevresine göre değişen ve çözüme gelmeyen bir duyuştur. Bizce insanlar arasında ortak olan, doğmak, ölmek ve bir arada yaşaşamak gibi hallerdir. Bunların dışındaki haller her insanın durumuna göre değişir. İnsan meslek çevresinin, ailesinin, sınıfının ve sonunda dünyanın kendine verildiği hal içinde bir bütündür. Yazı yazarken, kürek mahkûmluğunda çalışırken, bir kadını, bir kravatı seçerken kim olduğunu belli eder. Dünya ortasında bir yeri de olduğu için onun hali dünyanın haline bağlıdır. Mademki insan böyle bir bütündür, ona sadece oy hakkı vermek yetmez; onun bir halden başka bir hale geçmesi, bütün varlığının değişmesi gerekir. İşte dergimiz bu değişmeye, bu kurtulmaya yardım edecektir.

Bununla birlikte, bu sentezci görüşümüz büyük tehlikeler karşısındadır. Mademki birey çözümcü görüşün olgunlaştırdığı bir varlıktır, bu görüşten ayrılınca insanın kişiliği kalabilecek mi? Kolektif bilinç onun yerine geçmeyecek mi? Sentezci görüş doğar doğmaz insan bütünlüğüyle sınıfın denizinde boğulmayacak mı? Ama, diyeceksiniz, sınıfın kurtulması, içindeki insanların da ayrı ayrı kurtulması demektir. Her zaman öyle olmuyor. Hitler Almanyasının zaferi her Almanın zaferi mi olacaktı? Hem sonra sentez nerede duracak? Yarın diyecekler ki, sınıfın üstünde bir bütün daha vardır: Ulus. Naziliğin bazı sol çevrelerde çekici görünmesi bütüncü görüşü son kertesine götürmesinden olsa gerektir... Nazi düşünürleri de çözümcülüğü kötülüyor, demokrasinin verdiği özgürlükleri soyut buluyor, yeni bir insan yoğurmaktan söz ediyor, Devrim ve Kurtuluş sözcüklerini kullanıyorlardı. Bireyler, sınıflar ulusun, uluslar Avrupa kıtasının birer aleti olacaktı. İşgal edilen memleketlerde işçi sınıfının ayaklanması yalnız ayaklanma umutlarının kırılmasından değil, aynı zamanda insan kişiliğinin kolektif bir varlık içinde kaybolmasını istemeyişinden geliyordu.

Böylece çağdaş insan bilinci iki uç arasında bulunuyor. İnsanın kişiliğine, özgürlüğüne, haklarına saygıyı her şeyin üstünde tutanlar, insanları yaşama koşullarının, sınıf beraberliğinin dışında, ayrı ayrı varlıklar olarak görmek istiyorlar. İnsanı ekonomi, teknik ve tarih içinde kolektif bir varlık olarak gö-

renler de sentezci görüşe gidiyor ve grubun dışında insan görmüyorlar. Bireyi düşünenler liberalizm'e, sınıfı düşünenler de toptancı bir devlet düzenine gitmek zorunda kalıyorlar. Zamanımızın sıkıntısı şundan geliyor ki, kimse bu ilkelerin son kertesine varmasını istemiyor: iyi niyetli demokratlar sentezci görüşten, sosyalistler de çözümcü görüşten büsbütün ayrılamıyorlar.

Biz, tezle antitez arasında kalmak istemiyoruz. İnsan, içinde bulunduğu halin koşullarına bağlı olmakla birlikte, basite indirilmeyecek bir varlıktır; onun önceden kestirilemeyen, olanaklar halinde olan bir yanı vardır. İşte buna özgürlük diyoruz ve insan kişiliğini bu özgürlükte görüyoruz.Özgürlük bizce ne insan tabiatının fiziküstü bir gücü, ne her istediğini yapma özgürlüğü, ne de zindanda bile elimizden alınamayan bir iç sığınaktır. İnsan her istediğini yapamıyor, yine de yaşamından sorumlu bulunuyor: gördüğümüz budur. Türlü nedenlerin bir sonucu olmasına karşın, insan kendi yükünü taşıyor; yaptıklarının hesabını veriyor. Bu anlamda özgürlük bir baş belâsıdır; gerçekten de öyledir; ama insanın büyüklüğünü yapan da budur. Toplum nasıl bireyi yapıyorsa, birey de toplumu yapıyor. Geleceği olmayan bir toplum, bir yığın malzemeden başka bir şey değildir; geleceği ise milyonlarca insanın kendi kendileri üzerinde düşünmeleri yaratıyor. İnsan bir haldir, istediği gibi düşünmekte de özgür değildir. Ama, bu halin insan hali olabilmesi için yaşanmış, düşünül-

müş ve aşılmış olması, bir anlam kazanması gerekir. İnsan eğer halinden başka bir şey olmasaydı haline ne razı olabilir, ne de isyan edebilirdi. Oysa, insan, halinin bilincine varıyor, bu halde kalmak ya da kalmamak yollarından birini seçiyor. Harekete geçmediği zaman bile kendinin ve kendi halinde olanların yazgısını benimsiyor, insanlığa kendine göre bir değer veriyor. Bizim tasarladığımız insan, yazgısını bilen insandır. Bu insan hem tamamen haline bağlı, hem de tamamen özgürdür. İşte kurtarmak istediğimiz de bu özgür olması gereken insandır Kimi hallerde insan ya bu özgürlüğü ya da ölümü seçer. İnsanı, kendi yaşamını seçecek hale getirmeliyiz.

Dergimiz, insan kişiliğinin bağımsızlığını ve haklarını korumaya çalışacaktır. Asıl yapacağı iş de araştırmalar olacaktır. Hepimiz günün sorunlarını yukarıda anlattığım davranışla ele alacağız; ama bir siyasal ya da toplumsal programımız olmayacak; her yazar kendi yazısından sorumlu olacaktır. Zamanla bir ana yol bulacağımızı umuyoruz. Bütün edebiyat türlerine başvurarak ereklerimizi açıklamaya çalışacağız. Geçmişin ve bugünün halini, kurumlarını, insanlarını anlatırken politika; ekonomi, düşünce gibi keyfi bölümler yapmayacağız: her hali bir bütün olarak ele alacağız. Kroniklerimizde zamanımızın bir bütün olarak anlamını kavramaya yarayacak haberler vereceğiz. Çok değerli ama bizim görüşümüze göre yeni bir şey getirmeyen bir yapıttan söz etme-

yeceğiz; buna karşılık, orta halli bir yapıt, çağımızla ilgili yeni bir şey öğretiyorsa dergimizde yer alacaktır. Her ay bu haberlere, zamanımızla ilgili belgeler de ekleyeceğiz. Soruşturma ve röportajlara önem vereceğiz. Röportajı zamanımızda en çok gelişecek türlerden biri sayıyoruz.

Amaçlarımıza kendi başımıza varamayacağımızı biliyoruz; bir yıl sonra bugünkü ekiple kalırsak işi başaramamış olacağız. Bütün iyi niyetlileri bize yardıma çağırıyoruz.

DÜŞMANLA İŞBİRLİĞİ KİM YAPAR?

Geçenlerde Norveç'e dönen Prens Olaf, düşmanla işbirliği yapanların bütün Norveç halkının yüzde ikisi olduğunu ileri sürüyordu. Fransa'dakiler de aşağı yukarı bu kadardı herhalde. Düşman eline geçmiş değişik memleketlerde yapılacak bir araştırma çağdaş topluluklardaki «işbirlikçi»lerin ortalama bir yüzdesini bulmaya yarayabilir. Çünkü, düşmanla işbirliği yapma, kendini öldürme gibi, adam öldürme gibi olağan bir haldir. Yalnız, barış zamanında ya da büyük bir yıkımla biten savaşlarda topluluğun düşmanla işbirliği yapan öğeleri durgun halde de olsa vardır yine. Ortaya çıkaran etkiler olmadığı için, işbirlikçi ne başkasına, ne de kendine açılır, işinde gücündedir, belki yurtseverdir. Çünkü, taşıdığı yaratılışı bilmez. Bu yaratılış elverişli ortamı bulunca, bir gün kendini belli eder. Düşmanla iş birliği yapmanın bir hastalık gibi ayırt edilmesine yol açan bu son sa-

vaş günlerinde İngilizlerin pek tuttuğu bir toplantı oyunu varmış. İngiltere düşman eline geçerse, Londra'nın ünlü kişilerinden hangileri düşmanla işbirliği yapabilir diye araştırırlarmış. Hiç de budalaca bir oyun değilmiş bu. Düşmanla işbirliği yapmanın insanın içinde bir eğilim olduğunu söylemeye varır bu. Aslına bakarsanız, bizde bu bakımdan pek şaşırtıcı şeyler olmadı. Deat ve Bonnard'ın savaşı kazanan Almanlara yanaşmalarını doğal bulmak için bu insanları savaştan önce tanımak yetiyordu. İnsanın durup dururken düşmanla işbirliği yapmadığı, bunu toplumsal, ruhsal birtakım yasaların etkisi altında yaptığı doğruysa, işbirlikçinin kim olduğunu tanımlamak yerinde olur. Her ne kadar, her işbirlikçi, genel olarak, Nazilerin ideolojisinin kabul etmişse de, onunla karşıtını birbirine karıştırmak yanlış olur. Olan şu ki: Kimi ünlü faşistler düşmanla anlaşmaya yanaşmadılar, çünkü bitkin ve düşman çizmesi altındaki Fransa'da faşizmin belirmesine koşullar elverişli değildi. Nitekim, eski kralcılardan karşı koymaya hareketine geçenler oldu. Buna karşılık, kimi radikaller, sosyalistler ve barışseverler Fransa'nın düşman eline geçmesini bir «ehveni şer» sayıp, Almanlara iyi geçindiler.

Yine bunun gibi, işbirlikçiyi tutumcu burjuva ile karıştırmak da doğru olmaz. Münich anlaşmasından beri burjuva sınıfı bir hayli kuşkuluydu, orası doğru. Thierry Maulnier'ye göre, işçi sınıfının zaferiyle bitecek bir savaştan korkuyordu. Birçok yedeksubayın savaşı yan çizmesi bununla açıklanabilir.

Ama, burjuva sınıfının savaşı gevşekten alması Almanya'nın kucağına atılmak istemesi değildir. Bütün işçiler, hemen hemen bütün köylüler karşı koydular, işbirlikçilerin çoğu ise burjuvalar arasından çıktı. Orası su götürmez. Ama, bundan, burjuvazinin bir sınıf olarak işbirliğine elverişli olduğu sonucu çıkarılmaz. Bir kere bu sınıf, karşı koyma hareketine birçok insanlar kattı. Hemen hemen bütün aydınlar, fabrikacılar ve tüccarların bir kısmı düşmana karşı savaştı.

Düpedüz burjuva bir görüşü tanımlamak gerekirse, tutumcu burjuva sınıfının genel olarak Pétain'ci ve beklemeci olduklarını söylemek daha yerinde olur. Kapitalizm çıkarlarının uluslararası niteliği olduğu ve Fransız burjuvalarının Alman zaferinden çıkar sağlayacağı söylendi. Ama, bu, soyut bir ilkedir. Somut olarak karşımıza çıkan gerçek, Alman ekonomisinin Fransız ekonomisini buyruğu altına almasaydı. Büyük fabrikacılar çok iyi biliyorlardı ki, Almanya'nın amacı, Fransa'yı bir endüstri gücü olarak yıkmak, bunun sonucu olarak Fransız kapitalizmini yok etmekti.

İşbirliği Fransa'yı Almanya'nın bir uydu memleketi yapmakla burjuva egemenliğini yıkmaya yardım ediyordu; Fransa'nın bağımsızlığını kendi yönetici sınıfının egemenliği ile hep bir görmeye alışmış olan Fransız burjuvaları bunu nasıl anlayamazlardı? Çoğu zaman, burjuvalar arasında çıkan işbirlikçi, çok geçmeden onlara karşı cephe alıyordu. Déat'ya göre,

Luchaire'e göre De Gaulle'cu, parasına puluna bağlılık yüzünden anlayış göstermeyen burjuvanın ta kendisiydi?

Gerçekte, işbirlikçilik, bir bütünden ayrılma, bir çözülme olayı idi. Hemen her zaman işbirliği tek tek insanların verdikleri kararlarla. Bir sınıf davranışı değildi bu. Aslında, işbirlikçilik, yerli topluluklara iyice mal olmamış kimselerin yabancı parti düzenlerine kayması şeklinde oluyordu. Bu bakımdan adam öldürme ve kendini öldürme gibi benimsenmezlik olaylarına yaklaşıyor. Toplumsal yaşamın yoğun kaldığı yerlerde din ya da politika ocaklarında bu olaylara yer yoktur. Araya değişik etkenler girip bir çeşit toplumsal duraksamaya yol açtıkları zaman karşılaşıyoruz bunlarla. İşbirlikçileri kabaca şöyle sınıflandırabiliriz: Büyük politik partilerin kıyısında kalanlar arasından çıkanlar: SFİO sosyalist partisini benimsemeyen Déat, Marquet, komünist partisinden çıkarılan Doriot. Kendilerini yetiştiren burjuva sınıfından iğrenip de, işçi sınıfına girmek cesaretini ya da olanağını bulamayanlar. Yaşamı boyunca, İtalyan faşizmini ve Rus komünizmini sayıklayan Drieu La Rochelle. Bir ara, komünizme kayan, sonra «Ben kalkan trenleri severim» diyerek komünist partisinden çıkıp PPF partisine giren R. Ferrey. (Bu faşizmden komünizme, komünizimden faşizme kaymalar burjuva sınıfının kıyılarında görülen dağılma eğilimlerinin özelliğidir.) Gazetecilikte, sanatlarda, öğretimde başarı gösteremeyenler: **Je Suis Partout** gazetesinin eleştirmeni Laubreaux'nun durumu buydu. Nouméa'dan Paris'i fet-

hetmeye gelmiş, hiçbir zaman benimsenememiş, Fransa'ya gelir gelmez bir eser aşırma davasıyla alaşağı edilmiş, sağla sol arasında uzun zaman bocalamış, Henri Béraud'ya yaklaşmış, sonra kazık atmış. Güney Batı radikal sosyalist organı **Dépêcpe de Toulouse** gazetesi yazarı olmuş, sonunda Fransız neofaşistleri arasında soluğu almıştı.

Ama, bir toplumda sadece tek tek kopmalar olmaz. Dışardan gelen etkilerle bazı gruplar toplumdan sökülebilir. Örneğin, yüksek rahipler arasındaki işbirlikçi davranış, Papacılık ile açıklanabilir. Memleketteki düşman güçleriyle anlaşmalara girmezden önce, bu grup, yoldan çıkarma gücü olarak çalışan Roma'nın romantik büyüsüne kapılmış bulunuyordu zaten. Buna karşılık, toprağına bağlı olan küçük rahipler, Roma'dan çok uzakta kalan Gallikan rahipleri genel olarak, karşı koymada canla başla çalışmışlardır. Bir de hele şu var: Büyük Fransız Devrimi ilkelerini sonuna kadar vardırmak istediği ve vardıramayacağı için demokrat topluluğun kıyısında bugüne kadar süregelen bir aristokrat tortusu bırakmıştır. Bazılarına göre, 1789'dan beri Fransa'nın ikiye bölündüğünü ileri sürmek aşırı olur. Ama, burjuva sınıfının çoğunluğu, serbest girişim rejimini yücelten kapitalist demokrasiyi tutarlarken, burjuva sınıfının küçük bir bölüğü Cumhuriyet Anayasası'na yan çizme yüzünden Fransız millî hayatının dışında kalmıştır. «Yurt içi göçmenleri». Action Française kralcıları, Je Suis Partout faşistleri için 1940 yıkılması, her

şeyden önce, Cumhuriyetin sonuydu. Çağdaş Fransa ile, büyük siyasal geleneklerimizle, 150 yıllık tarih ve kültürümüzle gerçek bağları olmayan bu insanları, yabancı bir topluluğun büyüsüne karşı tutacak hiçbir şey yoktu.

Şu tuhaf aykırılık ancak böyle açıklanabilir: İşbirlikçilerin çoğu sağ anarşistleri denenler arasından çıktı. Bunlar Cumhuriyetin hiçbir yasasını kabul etmiyorlardı. İstemezsek ne vergi veririz, ne savaşa gireriz diyorlardı. Ama, yasamızın tanıdığı hakları çiğneyerek, fikir düşmanlarına karşı zora başvuruyorlardı. Bununla birlikte, düzene girmeyişlerini, hak çiğneyişlerini sıkı bir düzen görüşüne bağlıyorlardı. Bir yabancı güce yardımlarını sundukları zaman da, bu yabancı gücün diktatörlük düzenine bağlı olması hiç de yadırgayacakları bir şey değildi. Çünkü, bu insanlarda anarşi derin köksüzlükten, bir bütünden kopmadan geliyordu. Çünkü, bu insanlar kendi istekleriyle değil, zorla bütünden ayrılmışlardı. Onun için de, öteden beri, kökten bir bağlanma, bir bütüne sarılma diliyorlardı. Yararlandıkları anarşik özgürlüğü hiçbir zaman benimsememişler, kendilerinin saymamışlar, kelimenin tam anlamıyla, tekcil davranışlarının sonuçlarına varma cesaretini gösterememişlerdi. Yaşadıkları somut bir toplumun dış sınırlarında katılacakları ve içinde eriyecekleri sıkı düzenli bir toplumun rüyasını yaşıyorlardı. Böylece, kendilerinin dışında kaldıkları ulusal gerçeğe, Alman gücünün temsil eder göründüğü düzeni üstün tuttular.

Demek ki, hiçbir sınıfa, sınıf olarak, düşmanla işbirliğinin sorumluluğu yüklenemez. Hatta bu işbirliği sanıldığı gibi, demokratik ülkünün bir gevşemesinden doğmuş da değildir. Bu, çağdaş topluluklar içindeki çözülmelerin yaratabileceği toplumsal güçlerin bir oyunudur sadece. Barış zamanında, üzerinde durulmaya değmeyen toplum dökünütleri, işgalle biten bir bozgunda büyük bir önem kazanıyor. Burjuvaziye düşman yardımcısı bir sınıf demek haksızlık olur. Ama, düşman yardımcılarının hemen hepsi kendi içinden çıktı diye burjuva sınıfı sorguya çekilebilir, çekilmelidir de. Bu olay, burjuva sınıfının ideolojisini, gücünü ve iç bütünlüğünü yitirdiğini göstermeye yeter.

Düşmanla işbirliğinin toplumsal ortamını belirtmek yetmez. Bir işbirlikçi psikoloji var ki, bundan değerli dersler alabiliriz. İlk bakışta ihanetler çıkar ve kazanç düşkünlüğüne bağlanabilir. Ama, bu sınıflandırmaları ve cezaları kabaca kolaylaştıran bu psikoloji gerçeği tıpatıp karşılamaz. Çıkarını düşünmeyen işbirlikçiler de oldu. Bunlar duydukları yakınlıktan hiçbir kazanç elde etmeksizin Alman zaferini sessizce dilediler. Gazetelerde yazanların, hükümete girenlerin çoğu vicdansız, kazanç düşkünleriydi, orası doğru. Ama, kimi de var ki, savaştan önce kazanmış oldukları yüksek mevkiler hiç de ihaneti gerektirecek gibi değildi. Yükselme tutkusu olarak da garip bir şey bu: Buna insanlar üzerinde tam bir egemenlik elde etmek kaygısı desek bile, işbirlikçinin bu

isteğinde bir tutmazlık var. Çünkü, sözde Fransa hükümetinin başına da geçse, ancak başkasının egemenliğini kullanabilirdi. Kendisine egemenliği veren onun kişisel değeri değil, yurttaki düşman ordularının gücü olacaktı. Yabancı ordulara dayandığı sürece ancak yabancıların buyruğunda bir adam olabilirdi. Fransa'da, görünüşte başta da olsa, Nazilik zaferi kazanınca Avrupa'da sıradan bir adam olurdu. Gerçekten yükselmek istese, ahlak ilkeleri, umurunda olmasa bile, onun düşmana karşı koymasını gerektirirdi: Makizarların en küçüğünün başı bile, Lavalle'in hiçbir zaman görmediği kadar dilediğini yapma, kendini saydırma, sözünü geçirme gücüne ermişti. İşbirlikçilerin davranışlarını anlamak istiyorsak, söylediklerine ve yaptıklarına göre, onları öfkesizce görmek, tarafsız göstermek gerekir.

Önceleri, hepsinin Alman zaferine inandıkları su götürmez. Bir gazetecinin, bir yazarın, bir fabrikacının ya da bir politikacının sonunda hapse ya da ölüme gideceği, hatta sezinleyerek de olsa, sadece, düşmanın memlekette kaldığı dört yıl içindeki kazançla yetineceği düşünülemez. Ama, davranışlarını anlatmaya yarayan bu düşünce yanlış yaptıklarını haklı gösteremez. 1940'da İngiltere'nin işi bittiğini sanan birçok insan tanıdım. Güçsüzler umutsuzluğa kapıldılar. Kimi fildişi kulesine çekildi, kimi, sonunda düşmana karşı koyanlara katıldı. Bunlar ilkelerine bağlı olanlardı. Almanya'nın savaşı kazandığına inanmakla birlikte ona barışı kaybettirmenin

ellerinde olduğunu düşünüyorlardı. İşbirlikçilerin, Alman zaferini görür görmez, Reich'ın boyunduruğuna girmek gerektiği sonucunu çıkarmaları kişiliklerinin derinlerindeki derin ve kökten bir karardan gelmektedir: oldu bittiye, her ne olursa olsun, boyun eğme kararı. Kendilerinin gerçekçilik adını verdikleri bu davranışın çağımız ideolojisinde derin kökleri vardır. İşbirlikçi «historicisme» diyebileceğimiz bir düşünce hastalığına tutulmuştur. Tarih öğretiyor ki bize, bir ulusun başına gelen büyük bir olay, hemen kinler ve karşı koymalar doğurur; bunlar bazen çok güzel olmakla birlikte, sonunda işe yaramaz sayılırlar. Kaybolmuş bir davaya bağlı kalanlar, işbirlikçilere göre, soylu kişiler olarak görülebilir, ama, önünde sonunda, zamanlarında yolunu şaşırmış kalırlar. İki kere ölürler, çünkü, uğrunda yaşadıkları ilkeler de kendileriyle birlikte gömülür. Tarih olaylarını doğuranlarsa, tersine, ister Sezar, ister Napolyon, ister Ford olsun, zamanlarında belki bir ahlak adına kötülenirler, ama, elli yıl, yüz yıl sonra, yalnız yaptıkları anımsanır ve kendilerinin yarattıkları ilkeler adına yargılanırlar. En dürüst tarih profesörlerinde, en tarafsız kitaplarda bile, olan bir şeyi, çok kez, sadece olduğu için benimseme eğilimlerini görmüşümdür. Birer araştırıcı olarak olaya boyun eğme zorunluğu birer ahlak adamı olarak olayı ahlaka uygun görme eğilimi ile karıştırılır. İşbirlikçiler bu tarih felsefesini benimseyenlerdir. Onlara göre, olayın buyruğuna girmek, belirsiz bir ilerleme inancı ile birlikte gider. Ama, bu ilerleme başını kaybetmiş bir ilerlemedir.

Çünkü, klasik anlamında ilerleme durmadan ideal bir amaca yaklaştıran bir yükselmeyi gerektirir. İşbirlikçiler fazla gerçekçi oldukları için bu ideal amaca, dolayısıyla tarihin akış yönüne, kanıtsız inanmazlar. Ama, bilim adına bu fiziküstü yorumları istemeseler de, ilerleme düşüncesinden yine de vazgeçmezler. Onlara göre, ilerleme tarihin yürüyüşünden ayrılmaz; nereye gittiğimizi bilmeyiz ama, değiştiğimize göre, daha iyiye gidiyoruz demektir. Son tarih olayı, salt son olduğu için en iyisidir. Böylece insan bilinmez bir sonuca doğru düşünmemenin verdiği keyifle kendini akıntıya bırakır gider. Bu gerçekçiliğin arkasında saklı olan insanlık sanatını yapmak korkusudur o inatçı ve dar görüşlü insanlık sanatı ki, bize, ilkelere göre evet, ya da hayır dedirtir, bizi umutsuz işlere sokar, başarısız diretmelere götürür. Yine bu gerçekçiliğin arkasında saklı olan bir şey de bilinmeyene mistik bir susayış, kendi ellerimizle yoğurmaktan kaçındığımız ve «hayırlısı» demekle yetindiğimiz bir geleceğe boyun eğmektir. Yanlış anlaşılan bir Hegel felsefesinin de bunda bir payı var tabii. Bütün büyük değişmelerin temelinde zor kullanma vardır diye zorbalık kabul ediliyor ve zora karanlık bir ahlak değeri veriliyor. Böylece, işbirlikçi davranışlarını uzak bir gelecek açısından değerlendirmiş oluyor: İngiltere'ye karşı Almanya ile tasarladığı yaklaşmayı bir bağ koparma, savunulmaz bir sözünde durmazlık sayıyorduk. İşbirlikçi ise çağımızda yaşamakla birlikte, bunu gelecek yıllar açısından görüyordu, tıpkı, tarihçinin Friedrich' II'in politikasını ya

gıladığı gibi. Buna bir ad da koymuştu: bu, tarihte birçok benzerleri olan «sözleşmeden cayma» idi.

Olayları böylece geleceğin ışığında yargılamak, öyle sanıyorum ki, bozgunun bütün Fransızlarda yarattığı bir eğilimdi. Bu, kurnazca bir kaçamak yoluydu. Bu birkaç yüzyıl öteye sıçrayıp kendi zamanına uzaktan bakmak, onu tarihe yerleştirmekle geçmiş bir olay durumuna sokmuş ve savunulmaz yanı peçelemiş oluyordu. Yalnız ezici bir bozgunu tarihteki sonuçları açısından görüp unutmak istiyorlardı. Ama şunu unutuyorlardı ki, tarih geriye doğru ve büyük kitlelerle düşünüldüğü zaman, yaşanan ve günü gününe oluşan bir şeydi. Bu tarihçi davranışı, bu yaşanan günün geçmişleştirilmesi işbirlikçiliğin özel bir yanıdır. En az suçlu olanlar umutlarını yitirmiş ülkücülerdir. Bunlar ülkülerini boşu boşuna öne sürmekten bıkmış ve birdenbire onu zorla kabul ettirmek gerektiğine inanmışlardı. Örneğin, Fransız barışseverliğinin işbirlikçiliğe bunca insan sağlamasının nedeni şudur: Savaşı önlemeye güçleri yetmeyen barışseverler birdenbire Alman ordularını barışı gerçekleştirebilecek güç olarak karşıladılar. O güne kadar tuttukları yol propaganda ve eğitimdi. Bu yol bir işe yaramadığını göstermişti. O zaman bir yol değiştirme gerektiğine kendilerini inandırdılar. Bugünü yargılamak için kendilerini gelecekte gördüler ve Nazi zaferinin dünyaya, ünlü Roma barışına benzer bir Alman barışı getireceğine inandılar. Rusya'yla,

daha sonra Amerika'yla bozuşma gözlerini açmadı. Bunları sadece kaçınılmaz birer kötülük sandılar.

Böylece zamanımızın en şaşırtıcı aykırılıklarından biri doğdu: en coşkun barışseverlerin savaşçı bir toplumun askerleriyle anlaşması. Olaylara boyun eğmekle, daha doğrusu yalnız boyun eğmekle «realist» işbirlikçi tersine çevrili bir ahlak kurmuş oluyor. Olayı hak ışığında yargılayacak yerde, hakkı olaya dayatıyor, olanı ve olması gerekeni birbirine karıştırıyor. Her olan şey iyidir; iyi şey olan şeydir. Bu ilkeler üzerine çarçabuk bir dirilik ahlakı kuruyor. Descartes'in «Dünyayı yenecek yerde kendini yenmeye çalışmak» sözünü benimseyerek, olaylara boyun eğmenin bir yiğitlik ve erkekçe bir davranış yolu olduğunu sanıyor. Onun için durumu nesnelce değerlendirmeyen her şey kadınca ve boş bir hayal kurmadır. Karşı koymayı bir değerin ortaya çıkışı diye değil de, ölü birtakım ahlak kurallarına ve ideolojiye bağlılık olarak görüyor. Bununla içindeki derin bir çelişmeye göz yummuş oluyor, çünkü, o da bağlanacağı olayları kendi seçmiş sayılır. Rusya'nın ordu gücü, Amerika'nın endüstri gücü, İngiltere'nin inatçı davranışı, boyunduruk altındaki Avrupalıların ayaklanması, insanların onura ve özgürlüğe susamışlığı, bunlar da birtakım olaylardı. Ama, o «realizm» adına bunları hesaba katmamayı seçti. Sisteminin çürüklüğü bundan: hep olayların çetin dersi deyip duran bu adam, yalnız kendi düşünüşüne uyan olayları seçmiş oluyor. İşine gelmeyeni bir yana atma

acelesi içinde, kötü niyetli bir insan durumuna düşüyor. Örneğin, Déat, Almanların Rusya'ya, girmelerinden on beş gün sonra: «Rus heyulasının yıkıldığı bugünlerde...» diye yazmaktan çekinmiyor.

Alman zaferini olmuş bitmiş sayarak işbirlikçi, uluslar ve insanlar arasındaki karşılıklı ve eşit hak ilişkileri yerine ortaçağın krallık, derebeylik bağlarını koymaya yöneliyor. Chateaubriant, kendini Hitler'in kulu sayıyor. Fransız toplumuna mal olmuş herhangi bir insan topluluğunun evrensel yasalarına uymamış olmak yüzünden, işbirlikçi tekler arasındaki bağlara dayanan yeni bir sisteme girmeye çalışıyor. Bunda da realizmi onu destekliyor: özel bir olaya bağlanma, evrensel demek olan hukuku küçümseme onu tam anlamıyla tekil olan gerçeklere boyun eğmeye sürüklüyor: bir adama, bir partiye, bir yabancı ulusa. Böyle olunca, değişken ve çelişken ahlakı, kulu olduğu adamın heveslerine körü körüne uymak oluyor. Déat, Abetz'den aldığı buyruklara böre, söylediklerinin tersini söylüyor, hem de yüzlerce kez. Bundan utanç da duymuyor. Çünkü, onun davranışının tutarlığı, efendisi her istedikçe, görüşünü değiştirmekteydi. Ama bu ortaçağca boyun eğiş içinde de derin bir çelişme yok değil. Makyavelci diktatörlerin akıl hocası, işbirlikçilerin örnek adamları da Talleyrand'dır. Yükselmeye tutkun işbirlikçi emir kulu rolü ile yetiniyordu. Çünkü, günün birinde, baş rolü oynamayı umuyordu. Almanya'ya bağlılığı su götürür bir bağlılıktır. Nice Vichy ya da Paris politikacıları, mem-

leket düşman elindeyken, şöyle diyorlardı: «Bu Almanlar birer çocuk. Fransa karşısında bir aşağılık duygusu içindeler. Onları dilediğimiz yana götürürüz.» Kimi, İtalyanların elinden ikinci liderlik rolünü almayı kuruyor, kimi de Almanya ile Amerika'nın görüşmek için bir üçüncü devletin araya girmesini isteyecekleri zaman kendilerine gün doğacağını umuyorlardı. Gücü hakkın kaynağı ve efendinin aslan payı olarak düşünen işbirlikçi kurnazlık yolunu yolunu tuttu. Böylece, güçsüzlüğünü kabul etmiş oldu ve bu erkek gücünü, erkekçe değerleri tutan adam, güçsüzün, kadının silahlarını benimsedi. Chateaubriant'ın Drieu'nün Brazillach'ın yazılarında Fransa ile Almanya'nın ilişkilerini, Fransa'nın kadın rolünü oynadığı bir cinsel birleşme durumuna sokan şaşırtıcı benzetmeler bulabilirsiniz. Hem, işbirlikçi ile efendisi arasındaki ortağçağ bağlılığının bir cinsel yönü olduğu su götürmez. İnsan, işbirlikçiliğin ruh durumunu kavramaya çalışınca bir kadınlık havası sezinler gibi olur. İşbirlikçi güç adına konuşur ama güç değildir kendisi kurnazlıktır. Güce dayanan bir düzenbazlıktır. Giderek, buna büyü ya da işve de diyebilirsiniz, çünkü, Almanlar üzerinde etkisi olduğunu sandığı Fransız kültürünü bir koz olarak kullanır. Bunda, çok tuhaf bir mazohizm ve homoseksüellik karışımı var gibi geliyor bana. Zaten, Paris'in homoseksüel çevreleri bol sayıda ve parlak işbirlikçiler çıkardı. Ama, işbirlikçinin psikolojisini en iyi açıklayan kindir belki de. İşbrlikçi derebeyci ve zorba bir düzeni özler gibidir. Dediğimiz gibi, topluluktan kopmuş bir parça-

nın bir bütüne karışma özlemidir bu, ama, sadece düşünü gördüğü. Aslında, içinde bir rol oynayamadığı bu topluma kin beslemektedir. Ona faşist gemini vurmayı özlemesi onu boyunduruk altına almak ve makine durumuna sokmak içindir. Déat'nın, Luchaire'in ya da Darnand'ın halkça sevilmeyen insanlar olduklarını bilmeleri anlamlıdır. Memleket çoğunluğunun politikalarını tutmadığını yüzlerce kez açık açık yazdılar. Ama, uyandırdıkları öfkeye ve düşmanlığa hiç de vahlanmıyorlardı. Bu, onların aradığı bir şeydi. Böylece, içinde eriyemedikleri ve kendilerini iten Fransız topluluğunu güçsüz ve gerçekten dik kafalı bir yığın olarak ayaklarının altında görüyorlardı. Onu içerden elde edemeyince, dışarıdan alt etmiş oluyorlardı. Bu gururlu ulusu zorla yola getirmek için Alman Avrupası'yla birleşiyorlardı. Fransa'yı bu kölelik çamuruna bulayacaklarını umdukları sürece, Hitler'in köleleri olmak, onları hiç de tedirgin etmiyordu. Hırslarının asıl özelliği buydu. Drieu La Rochelle'de durum bu kadar basit değildi. O, önce kendine kin duymakla işe başladı. Yirmi yıl boyunca durmadan kendini bir yolundan sapmış, bir bütünden kopmuş, «bir fazla adam» olarak gösterdi ve kendinin kurmaya gücü yetmediği bir çelik düzen özledi kendisi için. Ama, bu kendine karşı duyduğu kin, insana karşı kin oldu. Bu acı gerçeğe dayanamıyordu: «Ben tutkularım önünde korkak, güçsüz ve çelimsiz bir çocuğum.» Kendini baştan başa çürümüş bir toplumun tipik bir ürünü olarak göstermek istedi. Kendini sıkı bir disipline sokmak varken, Fransa için fa-

şizmi özledi. Toplumları birer karınca yuvasına çevirerek, kendinde ve başkalarında insanı yok etmek istedi. Bu kötümsere göre, faşizmin başa geçmesi insanlığın kendini öldürmesi demekti aslında.

Gerçekçiliğin, evrenselden ve yasadan kaçma, anarşi ve bir çelik baskı özlemi, zorbalık ve kurnazlık övgüsü, kadınlık, insan düşmanlığı: bunların hepsi bütünden kopma ile açıklanacak özelliklerdir. Böyle olarak ortaya çıkınca, fırsatını bulsun bulmasın, işbirlikçi demokratik toplumların içlerinde taşıdıkları bir düşmandır. Savaştan sonra, başka biçimler altında yaşamasını önlemek istiyorsak, bazı hainleri öldürmek yetmez. Fransız toplumunun birleşimini, yani 89 Devriminin başladığı işi bitirmek için elden geleni yapmak gerekir. Bu da ancak yeni bir devrimle gerçekleşebilir. Bu devrimi 1830'da, 1840 ve 1871'de denedik ve hepsinin ardından bir karşı devrim geldi. Demokrasi her zaman bir faşist yatağı oldu. Çünkü, özü gereği demokrasi bütün düşünüşleri hoş görmüştür. Artık, önleyici yasalar yapma zamanı geldi. Özgürlüğe karşı özgürlük olmamalı.

İşbirlikçi ile faşistin gözde tezleri «realizm» (1) olduğuna göre, zaferimizden yararlanıp her çeşit

(1) Sartre, burada, «realizm»i özel bir anlamda kullanıyor, hep italik harflerle yazarak. Bu anlam, daha çok, oldu bittiyi kabul etme, olaylardan yana gitme diye anlaşılmalıdır.

realist politikanın başarısızlığını ortaya koymalıyız. Olaylara uymak, olan bitenlerden ders almak elbette gereklidir. Ama, bu kıvraklık, bu politika pozitivizmi, olaylara boyun eğmeyen ve varlığını onlara borçlu olmayan bir amacı gerçekleştirmek için birer araç olarak kullanılmalıdır. İlkeler üstüne kurulmuş bir politika örneğini vermekle, sözde-gerçekçiler «sürüsünün» ortadan kalkmasına yardım etmiş oluruz. Onlara karşı, zaferi kazanmış olan karşı koyma hareketi gösteriyor ki, insanın rolü, olaylara boyun eğme gerektiği sanıldığı zaman bile, hayır demektir. Elbette, insan talihi değil, kendini yenmeyi istemeli. Ama, insanın önce kendini yenmesi, sonunda, talihi daha iyi yenmesi içindir.

YAŞAYAN GİDE

Onu erenlere karıştı gitti sanıyorlardı: öldü ve bir de baktık ki yaşıyormuş. Ona, istemeye istemeye örülmüş ölüm çelenklerinde beliren çekingenlik, kızgınlık duyguları gösteriyor ki, hoşa gitmiyordu, daha çok zaman da hoşa gitmeyecek. Sağın da, solun da iyi düşünenleri, kendisine karşı birleşmesini bildi. Nice yaşayan ölüler, o ölünce: «Tanrı'ya şükür, ben sağ kaldığıma göre, demek haksız olan oymuş» dediler. **Humanité** gazetesinde şöyle yazdılar: «Bu ölen, bir cesettir.» Bunlar, çoktan yazmaz olan bu seksenlik adamın bugünün edebiyatında ne kadar ağır bastığını göstermeye yeter.

Düşünmenin bir coğrafyası vardır. Nasıl bir Fransız nereye giderse gitsin, her attığı adım onu ya Fransa'dan uzaklaştırır ya da yaklaştırırsa, dü-

şüncenin davranışı da insanı ya Gide'den uzaklaştırır ya da Gide'e yaklaştırırdı.

Bu son otuz yılın Fransız düşüncesi, istesin istemesin, Marx, Hegel, Kierkegaard'la ilişkileri ne olursa olsun, onlar yanında Gide'e göre de tanımlanmak zorundaydı...

Atılganlıkları beni hiç de şaşırtmayan bazı yol arkadaşlarım şuna benzer şeyler yazdılar: «André Gide tehlikeler karşısına kat kat yün fanilalar giyerek çıkıyordu.» Ne budalaca bir alay! Bu korkaklar başkalarının korkmazlığına karşı garip bir savunma yolu buldular kendileri için: korkmazlığı bütün alanlarda kendini göstermedikçe hor görüyorlar. Gide, eğer yaşamını tehlikeye atsaydı, nefes darlığına meydan okusaydı, bu adamlar, düşüncesini ve ününü tehlikeye atmasını hoş görebilirlerdi. Türlü türlü korkmazlıklar olduğunu, korkmazlığın insandan insana değiştiğini bilmezlikten geliyordu bu adamlar. Evet, doğrudur: Gide tedbirliydi, sözlerini tartıyordu, imzasını atmakta duraksıyordu. Bir düşünce ya da politika akımıyla ilgilendiği zaman, kenarda, her an çekilmeye hazır kalabilmek için, ne yapıp edip işbirliğini birtakım koşullara bağlıyordu ama, aynı adam, **Corydon'da** kendini, **Kongo Gezisi**'nde başkalarını sorguya çekmek ve Sovyet Rusya'dan yana olmak cesaretini gösterdi, hem de, bunları yapmanın tehlikeli olduğup zaman. Üstelik, haklı haksız, Sovyet Rusya işinde aldandığını sandığı zaman, düşünce-

sini uluorta değiştirmek yürekliliğini de gösterdi. Onu örnek bir insan yapan belki de bu tedbirli tedbirsizliktir. Cömertlik ancak her şeyin değerini bilenlerde gerçekten cömertliktir. Yalnız bilinçli bir ataklık bizi duygulandırmaya değer...

Korkmamak, ama tedbirli olmak: Gide'in eserindeki iç gerilimi yapan bu ölçülü karışımdır.

İşte bu tedbirli tedbirsizliktir onun durmadan dönüşlerini, bocalayışlarını, bir uçtan bir uca atılışlarını, tarafsızlık tutkusunu, hatta «tarafsızcılığını» açıklayan. Hakkı düşmanında bile görmek, başkasının düşüncesine hayran olmak bir özelliğiydi onun. Bunun bir burjuvaca yanı yok değil, biliyorum. Bu davranışların bugün bizim için yararlı olabileceklerini ileri sürecek değilim. Ama, bunlar, Gide'e yaşamını bizim de benimseyebileceğimiz titizce bir dürüstlükle yaşamak olanağını verdiler.

Kısacası, Gide, düşüncelerini yaşadı. Bu düşüncelerin en önemlisi de: Tanrı'nın ölümüydü. Bugün hiç kimsenin Hıristiyanlığa aziz Bonaventure'ün ya da aziz Ansêlme'in kanıtlarıyla gitmiş olacağını sanmam. Ama, bunu onlarınkinin tersi kanıtlarla inancını yitirmiş bir dinsizde düşünemem. Tanrı sorunu insanların birbiriyle ilişkisine bağlı insanca bir sorundur. Bu soruna her insan ancak bütün yaşamıyla bir çözüm getirebilir. Bu çözüm de insanın başkalarına ve kendine karşı seçtiği davranışın ta kendisi-

dir. Gide'in bize sunduğu en değerli şey, Tanrı'nın can çekişmesini ve ölmesini sonuna kadar yaşama kararıdır. Niceleri gibi, şu ya da bu kavramdan yana gider, yirmi yaşında Tanrı'ya inanıp inanmayacağına karar verir ve ömrü boyunca da aynı düşünceye bağlı kalırdı. Bunu yapacak yerde o, dinle ilişkisini yaşayarak denemek istedi. Onu son Tanrısızlığa götüren canlı diyalektik, kurallar ve kavramlar içinde donmayacak, kendinden sonra da tutulacak bir yoldur. Katoliklerle durmadan tartışmaları, taşkınlıkları, durup durup alay etmeleri, nazlanmaları, birden bağ koparmaları, yerinde saymaları, geri dönmeleri, Tanrı sözünün, eserindeki ikiciliği, yalnız insana inanır olduğu zaman bile, Tanrı'nın yakasını bırakmaması, bütün bu amansız, bu çetin yaşantıları, bizi aydınlatmakta yüzlerce mantık kanıtlamasından çok daha iş görmüştür. Bizim için bir yaşam sürdü; o yaşamı, onu okuyarak yeniden yaşayabiliriz. Onun düştüğü tuzaklara düşmemek ya da bu tuzaklardan onun çıktığı gibi çıkmak olanağını veriyor bize. Sadece mektuplarını yayınlamakla da olsa, gözümüzden düşürdüğü düşmanları gözümüzü boyayamazlar artık. Her gerçek gelişip ölmüştür, der Hegel. Çok unutuluyor bu, düşüncenin yolu değil, sonucu görülüyor yalnız. Oysa, düşünce ağır ağır oluşunun ister istemez düşülüp düzeltilen yanlışlar zincirinin birbirini tamlayan ve genişleyen yarım yarım görüşlerinin ta kendisidir.

Gide'in eşi kolay kolay bulunmaz, çünkü, o, çoklarının tersine, gerçeğini yaşamış, gerçeğini olmak yolunu seçmiştir. Tanrısızlığı soyut olarak yirmi yaşında kararlaştırmış olsaydı, sahte olurdu. Günden güne kazanılıp elli yıllık bir araştırmanın meyvesi haline gelince, bu Tanrısızlık onun ve bizim somut gerçeğimiz oluyor. Bugünün insanları onun vardığı yerden yeni gerçekler yaşamaya, yeni gerçekler olmaya gidebilirler.

BAĞLILIK SANATI ÖLDÜRÜR MÜ?

İnsan bir şeyler söyleyeceğim diye yazar olmaz, o bir şeyleri belli bir biçimde söylemek için olur. Üslup elbette yazının değerini yapan şeydir. Ama, göze batmamalıdır. Sözcükler saydam olduklarına göre, bakışı geçirdiklerine göre, aralarına buzlu camlar koymak saçma olur. Yazıda güzellik, okşayan, kendini belli etmeyen bir güçtür. Güzellik bir resimde yekten göze çarpar, bir kitapta gizlenir, bir sesin, bir yüzün büyüsü gibi inandıra inandıra kazanır insanı, zorla değil, farkına vardırmadan kendine çeker sizi. Görmediğiniz bir büyünün etkisine kapılarak ileri sürülen düşüncelere katılırsınız. Dinin törenleri, dinin kendisi değildir, ona destek olurlar; sözcük düzeni, güzelliği, sözcüklerin dengesi, okurun duygularını farkına vardırmadan **hazırlar,** din törenleri gibi, müzik gibi, dans gibi onları düzene sokar; okuyucu yalnız onlara dalarsa anlamı yitirir, sıkıntılı uyumlar içinde kalır.

Yazıda güzelliğin tadı hesapta olmadan gelirse, katıksız, temizdir. Bu kadar basit gerçekleri hatırlatmaya utanıyor insan, ama bugün bunlar unutulmuşa benziyor. Yoksa, gelir bize, niyetiniz edebiyatı öldürmektir, ya da bir düşünceye bağlılık, yazma sanatına zarar verir derler miydi? Şiirle karışık bir çeşit yazı eleştirmecilerin düşüncelerini bulandırmamış olsaydı, biz yalnız özden bahsederken kalkıp da bize biçim adına çatarlar mıydı? Biçim üzerine önceden hiçbir şey söylenemez, biz de bir şey demedik: Herkes biçimini kendi bulur ve sonradan yargılanır. Gerçi, konular bir üsluba götürür: ama, onu buyrukları altına alamazlar; hiçbir konu önceden edebiyat sanatının dışında sayılamaz. Cizvitlere çatmaktan daha bağımlı, daha sıkıcı bir şey olur mu? Oysa, Pascal bu konudan **Provinciales**'i çıkardı. Kısacası, bütün sorun, insanın neyi yazacağını bilmesinde: kelebeklerden mi, yoksa Yahudilerin durumundan mı söz edecek? Bunu bildikten sonra, iş, nasıl yazacağına kalır. Çok kere, iki iş bir araya gelir, ama iyi yazarlarda hiçbir zaman üslup konudan önce gelmez. Biliyorum, Giraudoux demiş ki: Bütün sorun üslubu bulmakta, düşünce sonradan gelir.» Ama, aldanıyordu Giraudoux: Düşünce gelmedi. Tersine, konuları, her zaman kapıları açık sorunlar, çağrılar, bekleyişler diye görürsek, sanatın, bir düşünceye bağlanmaktan hiçbir şey yitirmeyeceği, kazanacağı anlaşılır. Nasıl ki, fizik matematikçilere yeni sorunlar getirir ve onları yeni bir sembolizm bulmaya götürürse, toplumsal ya da fizikdışı gerçeklerin

durmadan yenileşen isterleri, sanatçıyı yeni bir dil ve yeni teknikler bulmaya zorlar. Biz bugün XVII. yüzyıldaki gibi yazmıyorsak, Racine'in ve Saint-Evremont'un dili lokomotiflerden ve işçi sınıfından söz etmeye elverişli değil de ondan. Ama, biçimciler tutup bize lokomotiflerden söz etmeyi yasak edeceklermiş, etsinler. Sanat hiçbir zaman biçimcilerden yana olmadı.

Madem ki, bizim için yazmak bir işe girişmektir, madem ki, yazarlar birer ölü olmazdan önce yaşayan kimselerdir, madem ki, kitaplarımızda haklı olmayı denemek gerekir diyoruz, madem ki, çağlar bizi sonradan haksız da görse, önceden kendimizi haksız görmek zorunda değiliz, madem ki, yazarın eserlerinde bütün varlığı ile bağımlı olmasını, kötülüklerini, dertlerini, güçsüzlüklerini öne sürerek iğrenç bir nemegerekçilik içinde kalmasını değil, her birimizin yaşarken vardığımız bir kararı isteme, bir seçmeye, bir toptan yaşamaya bağlanmasını istiyoruz, sorunu en başından ele almamız ve kendi kendimize şunu sormamız gerekir: İnsan niçin yazar? Yazmak bir sipariş işidir.

YAZMAK BİR SİPARİŞ İŞİDİR

Doğruyu söylemek: Bu her yaşlanan yazarın can attığı şeydir. Henüz doğruyu söylememiş sayar kendini, oysa şimdiye kadar yaptığı yalnızca bu olmuş, soyunup çıplak kalmıştır. Diyelim ki, bütün zoru kendi kendine «strip tease» yapmaktır. Tezgâhındaki kitaplar hep siparişlerdir. Benim yaptığım hep günün edebiyatıdır. Her yaptığımı sipariş üzerine yaptım. Tabii, işveren artık devlet olamaz. Ya herkes, ya her birimiz: bağlı olduğum bir siyasal çevre, bir özel durum iş yüklüyor bize. Bu siparişlerin iyiliği, yazarı, hiçbir zaman kendini seçmemeye zorlamasıdır. Üstelik, sipariş oldu mu, okuyucularınız da belli olmuş demektir.

BAŞ SORUN İNSAN

Ben bugün felsefeyi bir dram gibi düşünüyorum. Bugün, artık sorun, neyse o olan özlerin durgun halini seyre dalmak değil, bir olaylar zincirinin kurallarını bulmak da değil artık. Bugün sorun, insandır, hem etken, hem bir **aktör** olan insan. Çünkü, o, dramını hem yazıyor, hem oynuyor, durumunun çelişkilerini yaşıyor, kişiliğini harcayasıya ya da düğümlerini çözesiye. Bir tiyatro oyunu (Brecht'inki gibi destansı ya da dramsı) bugünün insanını **sahnede** göstermenin (yani, düpedüz insanı göstermenin) en uygun yoludur. Felsefe de, bir başka bakımdan, bu insanla uğraşma kaygısındadır. İşte, bunun için tiyatro felsefemsi ve felsefe de dramsıdır bugün.

BAĞIMLILIK

— Edebiyat her zaman bağımlı, sorumlu mudur sorusuna Sartre şöyle yanıt veriyor:

Edebiyat **her şey** değilse, üstünde bir saat bile durulmaya değmez. Ben, bağımlılıktan **bunu** anlıyorum. Edebiyatı sadece sorumsuzluğa, türkülere indirirseniz, durduğu yerde kurur. Yazılı her söz, insanın ve toplumun bütün ortamlarında yankılar uyandırmazsa, hiçbir anlamı yoktur. Bir çağın edebiyatı, edebiyatın içine sindirdiği çağın kendisidir.

Beni, edebiyatı küçümsemekle, onu politikanın buyruğuna vermekle suçlandırıyorlar. Oysa edebiyatı büyümsemekle suçlandırılmam daha mantıklı olur. Edebiyatın güzelliği, her şey olmak isteğinden gelir, kısaca, güzellik aramaktan değil. Yalnız **her şey** olan bir şey güzel olabilir. Beni anlamayanlar ne derlerse desinler, sanat adına çatmadılar bana, kendi bağlı oldukları inanç adına çattılar.

İnsan, **her şeyi** istemeli ki, **bir şey** yapabilsin.

EDEBİYAT VE ALDATMACA

Susan yazarlar (günün sorunları üstünde düşüncelerini açıkça ortaya koymayanlar) öteki yazarları tedirgin eden bir çelişmeyi sürdürüyorlar. Bir yazarın elinde, cebinde saklısı olamaz. Kumarda açık kâğıtla oynamak gibi bir şeydir onun işi, oynamak değil. Yazarlığın büyülü bir dünyası olduğu sanısını veren bütün o kandırmacalardan tiksiniyorum. Bu yolu tutan yazarlar edebiyata girenleri aldatıyorlar, onları da kendileri gibi birer büyücü olmaya sürüklüyorlar. Yazarların ilk işi göz boyayıcılıktan, kandırmadan vazgeçmek olmalıdır. Edebiyatta, kendini bir büyücü, bir cambaz gibi göstermek bir bakıma, kendini çok büyük görme, bir bakıma da, çok küçük görmedir. Ne istediklerini, ne yaptıklarını söylesinler.

Eleştirmeciler yazarlara, isteklerini ve araçlarını, başkalarına —ve hele kendilerine— hiçbir zaman açmamayı öğütlüyorlar. Eski romantik anlayışa saplanıp kalmışlar: En iyi yazar, kuş öter gibi yazandır. Yazar bir kuş değildir.

YAZAR VE ÜN

Yedi sekiz yaşımda, dul anamla, Katolik bir nine ve Protestan bir dede arasında yaşıyordum. Sofrada her biri ötekinin dini ile alay ederdi. Kötülük olsun diye değil, bir aile geleneğiydi bu. Ama, bir çocuk her şeyi ciddiye alır. Her iki dinin de değersiz olduğu sonucunu çıkardım bu alaylardan. Bir Katolik olarak yetişmem için ne yaptılarsa olmadı. İşte, o çağımda ölümden çok korkardım. Niçin? Çocukları avutan öbür dünya efsanesinden yoksundum da onun için belki. Her çocuk gibi ben de bir şeyler yazıyordum o zaman. Öldükten sonra yaşama isteğim yazı merakımla birleşti. Ölüm ötesinde, yazılarımda yeniden yaşamayı kuruyordum. Sonradan bıraktığım bu edebi ölümötesi, başlangıçta çalışmalarımın temeli oldu, kuşkusuz.

Hıristiyan, genel olarak, ölümden korkmaz, çünkü, gerçek yaşama başlamak için ölmesi gerektir.

Dünyadaki yaşam, öbür güzel dünyayı hak etmek için bir sınav yeridir. Bu da birtakım belli ödevleri, tapınmaları, duaları, dilekleri gerektirir. Uysal olma, şehvetten, maldan mülkten kaçınma ister. Ben, bütün bunları alıp, edebiyat alanına çeviriyordum: yaşadıkça değerim bilinemeyecekti ama, yazıda titizlik ve mesleğimde temizlik ile sonsuz yaşamı hak edecektim. Yazarlık ünüm öldüğüm gün başlayacaktı. Kendi kendimle önemli kavgalarım vardı. Her şey üstüne yazmak için her şeyi bilmek mi gerekiyordu? Bir papaz gibi yaşayıp bütün zamanımı törpülemekle mi geçirmeliydim? Her halde, sorun ölüm kalım sorunuydu, her şeyi birden içine alıyordu. Kafamda yazı yaşamı, din yaşamı kalıbına döküldü. Bütün düşüncem, ruhumu kurtarmaktı... Sonradan bütün bunları bıraktım, kırk yaşına kadar da düşünmedim. Artık niçin yazıyorum diye sormaz oldum kendime...

Yazarlık ünü beni ilgilendirmiyor demiyorum, ama, bir andan sonra hiçbir anlamı kalmıyor bunun. Ölüm, gerçekten ölüm olunca, ün bir kandırmaca oluyor. Geçenlerde biri söylüyordu, öldükten sonra yazgısı bilinmekten daha iğrenç bir şey bilmiyorum diye. Aramızdan birini alıyorlar, onu öfkesinden ya da kederinden öldürüyorlar, yirmi beş yıl sonra da bir anıt dikiyorlar adına. Aynı adamlar, aynı çakallar hem öldürüyorlar, hem de anıtı başında nutuk çekiyorlar, bir ölüyü şana şerefe boğuyorlar ki, bir başkasının yaşamını zehir edebilsinler.

ELEŞTİRİ BANYOSU

Bizde, ulusun edebiyat adamlarını da, politika adamlarını da hep orta sınıf çıkarıyor. Ulus biraz orta bayağılığına düştü. Epey yıldan beri. Onun için, birçok şeyler karşısında, duraksayabiliyor insan. Sonucu ne oldu, biliyorsunuz: Politikacılarımızın da düzeyi düştü, yazarlarımızın da: Kötü edebiyat politik bir özle kendini kurtarmaya çalışıyor, politika ise kötü edebiyata dökülüyor. Fransızlaşma öyle bir duruma geldi ki, yazarlara çatıyorlar, —bana da çattılar— ya savaşları kaybetti diye (bu, sağın çatması), ya da halkı Bastille hapishanelerimizi yıkmaya kışkırtmadılar diye (bu da solun çatması). Bir ara, devlet ya da dünya işleri karıştı mı, gazetecinin biri bana gelir: «Birinin bağırması gerek, siz bağırmaz mısı-

nız, lütfen?» derdi. Zaman zaman bağırdığım da oldu. Bu bağırmanın gücü büyük de oluyordu, küçük de. Bu güç başkalarının, benden önce bağırmaya karar vermiş olanların azlığına, çokluğuna bağlıydı. İşte, bağırmalı yazının edebiyat gücü de güçsüzlüğü de bundan geliyordu. Bu edebiyat hep başkalarına bağlı kalıyor. Sözcükleri şişiren başkaları oluyor, belki de o sözcükleri okuyanlar. Bağlanan yazarın asıl işi, dediğim gibi, göstermek, kanıtlamak, açıklamak, aldatmacaları ortaya çıkarmak, masalları, putları küçük bir eleştiri banyosunda çözündürmektir.

YAZMAK, NİYE YAZMAK

Ben, edebi kuruntularımı yitirdim. Eskiden edebiyatın salt bir değeri olduğunu, bir insanı kurtarabileceğini, ya da sadece insanları değiştirebileceğini (bu olabiliyor bazı koşullar altında) sanırdım. Bütün bunlar bana eskimiş geliyor artık. Bu düşleri yitirdikten sonra insan yine de yazmaya devam ediyor, çünkü, psikanalistlerin dediği gibi, varını yoğunu yazıya yatırmıştır. Nasıl ki, insan sevmediği insanlarla bir başka türlü bağlar kurup yaşamaya devam ediyor: bir aile oluyorsunuz artık. Ama, bir inancım kaldı, bir tek inancım. Ondan vazgeçmeyeceğim: Yazmak, herkes için bir ihtiyaçtır. Yazmak, haberleşme ihtiyacının en üstün şeklidir.

YAZMAK BİR AYIKLAMADIR

Sekiz yaşımda, doğa bile iyi bir kitabın çıkmasına duygusuz kalmaz sanırdım: bir yazar kitabının sonuna SON sözcüğünü yazdığı zaman gökte bir yıldız ağar, derdim, içimden. Bugün yazarlığı başkalarından farksız bir sanat olarak görüyorum. Ama, önemli olan bu değil. Bütün insanların —bilerek bilmeyerek— istedikleri, çağlarının tanıkları, yaşantılarının tanıkları olmak, herkesin önünde kendi kendilerinin tanıkları olmak. Bir de şu var: duygular, davranışlar ikircikli, dumanlı; birtakım tepkiler, takıntılar, çatışmalar oluyor. İnsan trajiği yaşarken trajik olmuyor, hazzı yaşarken hazzı duymuyor. Yazarın yaptığı, trajiği de, hazzı da temizlemektir. Yazmak, bir ayıklama çabasıdır.

Çağdaş dünya yazarları adına birinin konuşması gerekirse, ilk akla gelen, kuşkusuz, Sartre'dır. Sartre, çağımızın eşine az rastlanır bir düşünürü olmakla kalmıyor, aynı zamanda, çağdaşlık düşüncesini, çağını yaşamak kaygısını bir öğreti durumuna getirmiş ilk ve en önemli bir yazar olarak çıkıyor karşımıza.

Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol'un seçip özenle dilimize kazandırdıkları bu kitap, yazarın çeşitli konulardaki en özgün düşüncelerini yansıtmaktadır.

150 TL.